

PODZIAŁY DÓBR SOBIESKICH W LATACH 1715-1729

W umowach z lat 1698-1699 pomiędzy żoną i dziećmi zmarłego króla Jana III Sobieskiego ustalono dość szczegółowo zasady podziału pozostałego po nim olbrzymiego majątku. Przez następne lata zadnemu ze spadkobierców nie było jednak łatwo zarządzać przypadłymi im dobrami w Polsce i czerpać z nich ustalonych profitów. Na podstawie sporządzonych inwentarzy i rachunków przewidywano uzyskiwanie z tych dóbr wielkich dochodów. Rzeczywistość natomiast była zupełnie inna. Brak uznania ze strony królewiczów Sobieskich dla nowego króla polskiego Augusta II postawił ich w szeregach zwalczanych przez niego przeciwników. Jedną z pierwszych ekonomicznych restrykcji ze strony monarchy było odebranie Jakubowi ekonomii szawelskiej i nowodworskiej (Tygenhoffu). Król nie wypłacił mu też, poza drobną kwotą 13 tys. zł, obiecaną podczas elekcji w 1697 r. sumy 200 tys. talarów bitych za nierozszczenie pretensji do tronu polskiego¹. Nie tylko z powodu wrogości, ale i zwykłych trudności finansowych króla i całej Rzeczypospolitej, a też coraz bardziej burzli-

wej sytuacji w kraju pieniądze należne królewiczom oraz ich matce od Augusta II, z kasy państwa i od osób prywatnych z racji umów i ze zwrotów pożyczonych kwot, przestały napływać. Dramatyczne wydarzenia dwóch pierwszych dziesięcioleci XVIII w. na ziemiach polskich w okresie wielkiej wojny północnej tylko pogłębiały panujący chaos i pogarszającą się sytuację finansową Sobieskich.

Posiadający olbrzymie dobra w Polsce trzej bracia oraz ich matka po śmierci Jana III i dokonaniu podziału majątkowego spędzali większość czasu poza Polską. Ich dobrami administrowali różni zaufani komisarze i zarządcy². Po latach okazało się, że wielu z nich nie było do końca uczciwych wobec swoich chlebobawców. Starano się znaleźć dzierżawcę dóbr, który by oferował jak najwyższe czynsze roczne. Jedną z takich osób, której nie można jednak z racji jej pozycji, bogactwa i specjalnych stosunków z Marią Kazimiერą i jej synami postawić w jednym rzędzie z innymi, była wojewodzina bełska, a potem kasztelanowa krakowska i hetmanowa wielka koronna, Elżbieta Sieniawska³.

¹ *Connotatus Summ Capitalium de JKrMet od Krolewiczow Ichmciow*, b. m. d., Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie (dalej – AGAD), Archiwum Radziwiłłowskie (dalej – AR), dz. XI, T. 149, s. 54; *J. Lamprecht do NN, Warszawa 22 XII 1701*, tamże, dz. V, nr 8176, s. 61a.

² O pozycji urzędników w dobrach magnackich w XVIII w. i ich roli w zarządzaniu nimi zob. T. Zielińska, *Oficjaliści w dobrach magnackich w XVIII wieku jako urzędnicy ziemscy*, [w:] *Świat pogranicza. Księga jubileuszowa z okazji siedemdziesiątych urodzin profesora T. Wasilewskiego*, Warszawa 2003, s. 267-281.

³ Jej biogram autorstwa A. K. Link-Lenczowskiego i B. Popiołek zob. w „Polskim Słowniku Biograficznym” (dalej – PSB), t. XXXVII/L, s. 90-96.

Z czasem na jej własność przeszła znaczna część majątku Sobieskich. Uzyskiwane pieniądze miały być teoretycznie odsyłane do rąk królowej lub królewicza, do których dane dobra należały. Nie przyniosły one wszakże oczekiwanych dochodów. Panująca w kraju wojna, przemarsze wojsk – polskich, saskich, rosyjskich, szwedzkich, kozackich – ich kwatunki w majątkach, szerzący się głód i zarazy, a do tego postępująca samowola i nieuczciwość zarządców doprowadzały kwitnące jeszcze niedawno włości do zupełnej ruiny.

Tymczasem wystawny tryb życia Marii Kazimiery i Aleksandra w Rzymie, Jakuba w Oławie i Konstantego kursującego między Rzymem, Śląskiem i dobrami na Rusi oraz ich ambitne plany polityczne pochłaniały ogromne sumy. Jeśli zatem kwoty uzyskiwane z dóbr w Polsce były niewystarczające, pożyczano się w kraju i za granicą. W Polsce oddawano pod zastaw dobra i cenne przedmioty, za granicą kosztowną broń, klejnoty i pamiątki rodzinne. Wiele z nich nigdy już nie wróciło do swoich właścicieli. Długi rosły w zawrotnym tempie i w końcu wierzyciele coraz natarczywiej zaczęli się dopominać o ich zwrot. Mimo to nie ograniczano wydatków, lecz wyprzedawano kolejne części majątku. W ten sposób zostały utracone Brody, Jarosławszczyzna, starostwo jaworowskie i kałuskie, Olesko, Podhorce, dobra na Pomorzu, pałace w Warszawie, wspaniała kamienica królewska we Lwowie. Inne majątki także wymykały się z władania Sobieskich, zastawiane pod kolejne wysokie pożyczki. Pieniądze z nich bardzo często musiały iść na wykup dawniej zastawionych dóbr, jeśli nie chciano dopuścić do ich zupełnej utraty na rzecz niespłaconego w terminie wierzyciela.

Zamęt panujący w Rzeczypospolitej zaczął się uspokajać po sejmie w 1717 r., zwanym „niemym”. We wcześniejszych nieco umowach warszawskich z listopada 1716 r. Sobiescy otrzymali od Augusta II gwarancję bezpieczeństwa i zapewnienie zwrotu zatrzymanych sum z ekonomii szawelskiej i nowodworskiej. Zostało to następnie potwierdzone konstytucjami sejmu „niemego”⁴. Ponowne wejście w posesję tych ekonomii niewiele jednak poprawiło stan finansów Sobieskich, a obiecane przez króla sumy nigdy do nich nie wróciły.

Na krótko przed tymi wydarzeniami Sobiescy musieli przeprowadzić kolejne działy majątku. Pierwszy po śmierci w Rzymie 19 listopada 1714 r. Aleksandra. Jego postanowienia określała umowa podpisana w Oławie 27 września 1715 r. (dokument I). Podsumowano w niej wartość wszystkich majątki zmarłego, zarówno nieruchomości jak i ruchomości. Uwzględniono wszelkiego rodzaju ciężące na nich zadłużenia. Przystępując do podziału, wzięto pod uwagę pretensje Marii Kazimiery i siostry Teresy Kunegundy, elektorowej bawarskiej, wierzycieli i sług Aleksandra.

Śmierć Marii Kazimiery, która nastąpiła w zamku w Blois we Francji 30 stycznia 1716 r. spowodowała konieczność kolejnego podziału majątku. Pierwsza umowa (dokument II) została zawarta w Oławie 25 sierpnia 1717 r., kolejna (dokument III) z dnia 10 lutego 1718 r., też spisana w Oławie, uściślała i konkretyzowała ustalenia wcześniejszej. Tu także pamiętano o siostrze, której oczekiwania zaspokojono przed przystąpieniem do działu zasadniczego. Po matce królewiczowie otrzymywali znaczne dobra ziemskie w Polsce i sumy pieniężne we Francji. Trzeba było jednak liczyć się też z wielkimi długami

⁴ *Volumina Legum, przedruk zbioru praw staraniem XX Pijarów w Warszawie, od roku 1732 do roku 1782 wydanego*. (dalej – VI), wyd. J. Ohryzko, Petersburg 1860, t. VI, s. 129.

ciążącymi na dobrach, należnościami dla jej sług i różnymi pobożnymi zapisami, głównie na klasztory. Sobiescy odziedziczyli także po matce wielkie pretensje finansowe do króla Augusta II. Były to jednak złudne nadzieje, gdyż ani spłaty matczynych należności, ani swoich nigdy się nie doczekali. Natomiast uzyskane realne korzyści tonęły w bezmiarze rozrzutności i narastających potrzeb obu braci.

Normalizowanie się stosunków w ojczyźnie przypadło na okres dramatycznie pogarszającego się położenia dwóch żyjących braci. W maju 1719 r. z polecenia cesarza Karola VI jego urzędnicy i wojsko zajęli zamek i dobra oławskie, żądając natychmiastowego usunięcia się Jakuba ze Śląska. W 1723 r. cesarz nakazał spłacić sumę zastawną ciężącą na Oławie. Komisarze cesarscy tak zawyżali obliczenia oławskich długów królewicza, by należna mu suma zastawna była jak najbardziej przez nie pomniejszona. Dopiero sprawnie i zdecydowanie prowadzone przez pełnomocnika Jakuba, kanonika Jerzego Mockiego Hintzefelda, rokowania w latach 1726-1727 pozwoliły ustalić o wiele niższą sumę długów. Jakub otrzymał wówczas, oprócz prawa pozostania na zamku w Oławie, 117 tys. florenów, z których połowa poszła na spłatę wierzycieli⁵. Przeniósł się jednak do swoich dóbr ruskich, odwiedzając Oławę jeszcze zaledwie parę razy. W tych trudnych latach królewicz był zmuszony do sprzedania Oleska i ostatecznego ustąpienia z i tak już wcześniej przejętych przez Jana Jerzego Przebendowskiego, podskarbiego wielkiego koronnego, starostwa puckiego i włości wejhe-

rowsko-rzucewskiej. Wiele spośród innych majątków zostało zastawionych.

W okresie oławskich perypetii Jakuba poważne tarapaty finansowe dotknęły także Konstantyna, który przebywał we Wrocławiu. Rozrzutny tryb życia, liczny dwór, a do tego kłopoty z nieuregulowanymi sprawami związanymi z odrzuconą żoną, Marią Józefą Wesslówną, wepchnęły królewicza w ogromne długi u wrocławskich kupców, bankierów i innych wierzycieli. Pełne dramatyzmu listy Konstantego i jego dworzan z okresu 1719-1725 do zarządców dóbr w Polsce, w których gwałtownie dopominali się oni pieniędzy, ukazywały całą beznadziejność sytuacji uwięzionego wręcz we Wrocławiu przez całe zastępy wierzycieli syna wielkiego króla⁶. Konstantyn uciekł się do sprzedaży dóbr, choć jego pełnomocnicy nigdy nie uzyskali za nie oczekiwanych sum. Sprzedano wówczas m. in. Podhorce, Wilanów, Marymont, wspaniałą kamienicę we Lwowie. Usiłowano nawet sprzedać za 9 tys. talarów armaty z dóbr Konstantego, ale takiej sumy nikt za nie dać nie chciał⁷. Starano się, najczęściej bezskutecznie,ściągnąć pożyczone sumy od dawnych dłużników⁸. Uratowała Konstantyna w 1725 r. żona, Maria Józefa, która po pogodzeniu się z mężem zaspokoiliła najbardziej palące żądania wierzycieli, a on sam mógł wyjechać do swoich dóbr ruskich, by spędzić w nich ostatnie miesiące swojego życia.

Śmierć Konstantyna 26 lipca 1726 r. postawiła Jakuba wobec wielu nierozwiązanych problemów majątkowych młodszego brata. Najbardziej naglące były kategoryczne żądania wdowy, Ma-

⁵ W. Roszkowska, *Oława królewiczów Sobieskich*, Wrocław 1984, s. 92-95; J. Poraziński, *Jakub Ludwik Sobieski*, PSB, t. XXXIX/4, s. 494.

⁶ Zob. korespondencja Konstantego z tych lat w AGAD, AR, dz. III, t. 37 i Antoniego Władysława Urbańskiego, tamże, dz. V, nr 16798, cz. I i II.

⁷ Sz. Olszyński do K. Sobieskiego, b. m. 8 IX 1724, tamże, nr 10841, s. 172.

⁸ Starano się m. in. odzyskać od Elżbiety Siemawskiej resztę niedopłaconej przez nią sumy za Wilanów, a od Radziwiłłów dawny dług 80 tys. zł. Zob. A. W. Urbański do F. de Conrade, Wrocław 6 VIII 1721, tamże, nr 16798, cz. I, s. 338-339; listy z 30 I, 6 II, 14 IV 1722, tamże, cz. II, s. 39-40, 45-46, 95.

rii Józefy, której niegdyś, zaraz po ślubie w 1708 r. zapisał dożywocie na swoich dobrach, kapitałach w Paryżu i 100 tys. talarów na Żółkwi. Sobiescy nigdy jej nie uznali jako żony Konstantyna, a on sam rychło ją porzucił⁹. Po latach zadawniona niechęć Jakuba do „wdowy żółkiewskiej”, pobudzona jej raptownymi pretensjami i wzmożona podejrzeniami o nastawanie na jego życie, doprowadzały go do istnej wściekłości. Potęgowały ją sprytnie działania Wessłówny, która umiała zjednać sobie wielu znaczących stronników. W tej sytuacji zaufanym ludziom Jakuba nie udawało się zmusić wdowy do rezygnacji z zapisanego jej przez Konstantyna dożywocia na swoich dobrach i usunięcia się z Żółkwi. Królewicz rozumiał poniekąd bezskuteczność ich wysiłków, gdyż pisał do jednego z nich: *ale żeś trafił na chytrą białogłową, która we wszystkich actiach fałszem narabia*¹⁰. Skarżył się też swojej córce, Marii Karolinie Katarzynie, że: *wdowa żółkiewska sama nie wí czego chce y co raz figla mi narabia*¹¹. Przez długi czas nie zamierzał iść na jakiegokolwiek ustępstwa, które uważał za ujmę dla swego honoru. Nie akceptował podawanych przez mediatorów warunków królewiczowej, gdyż, jak skarżył się córce, „swojej Kasieńce”, ostatnie propozycje z jej strony były takie: *Imo Ośm kroc sto tysięcy na stole położyć, 2do Albo Tygenhoffu Cessyą Jey uczynić przydawszy trzykroć sto Tysięcy, 3tio Albo Zloczow Jey za Żółkiew oddać. Dalem na to replikę że propozycia Imo Jest impracticabile, 2do Jest impossibile, 3tia Jest extravagante. I tak już Ję wole do czasu zostawić na tey mi-*

*zerney Intracie Żółkiewskiej niż daley z nią tractować. Ona się żali na to, że ją omyliła nadzieja bydz Panią nie tylko na Żółkwi ale y na Zloczewie y sprawić mi pogrzeb razem z mego Brata pogrzebem*¹².

Ostatecznie, przy mediacji Elżbiety Sieniawskiej i operatywności niezawodnego kanonika plockiego Jerzego Mokiego Hintzefelda, doszło do spisania ugody w dniu 22 października 1728 r. Maria Józefa opuszczała Żółkiew, którą jako dobra rodzinne przejmował Jakub, i usuwała się do bogatych dóbr nowodworskich (Tygenhoff), z których intrata miała spłacić przyznane jej przez męża - sumę dożywocia i sumę na dobrach żółkiewskich, które ustalono na 729 tys. zł. Zawarte porozumienie obrazują dokumenty IV i V.

Poniższe dokumenty pochodzą ze zbiorów nieuporządkowanych działu dziesiątego Archiwum Radziwiłłów, znajdującego się w Archiwum Głównym Akt Dawnych. Za ich udostępnienie do odpisu i oglądu serdecznie dziękujemy panu Jarosławowi Zawadzkiemu. Dostosowując się do woli redakcji „Studiów Wilanowskich”, publikujemy je, starając się zachować oryginalną pisownię tekstu. W przypadku zaistnienia w tekście stosowanych w epoce skrótów, rozwiązujemy je w nawiasach.

Strony oryginalnych dokumentów pozostają nie paginowane. Podawana w tekstach numeracja w nawiasach kwadratowych pochodzi od wydawcy i ma na celu tylko i wyłącznie zorientowanie czytelnika w formie i wyglądzie dokumentu oraz ułatwienie mu analizowania jego treści.

⁹ J. Dumanowski, A. Sikorski, *Sobieska z Wessłów Marta Józefa*, PSB, t. XXXIX/3, s. 477; J. Poraziński, *Sobieski Konstanty Władysław*, tamże, t. XXXIX/4, s. 500.

¹⁰ *J. Sobieski do stolnika halickiego F. Rozwadowskiego, Zloczów 19 II 1727*, AGAD, AR, dz. III, t. 38, s. 56; też list z 25 III 1727, s. 59-60.

¹¹ *J. Sobieski do Marii Karoliny, Zloczów 6 VII 1727*, tamże, s. 67.

¹² Tamże, s. 68. O oczekiwaniach Marii Józefy zob. *F. Rozwadowski do J. Sobieskiego, Żółkiew 20 V 1727*. Nacjonalny Gistaryczny Archiw Bielarusi w Mińsku (dalej - NGAB), F. 694, op. 12, nr 104, k. 75-76v.

DOKUMENT I

Poniższy dokument istnieje w postaci poszytu. W papierach nieuporządkowanych działu X znajdują się też dwie jego kopie. Inna kopia znajduje się w Państwowym Historycznym Archiwum w Mińsku na Białorusi (NGAB, F. 694, op. 12, nr 411, k. 89-93). Poszyt oryginału zawiera 12 stron nienumerowanych. Na jednej z kopii zamieszczony jest tytuł: *Kopia Działu między Naiasnieyszemi Krolewicami Ichmciami Jakobem i Konstantym, Anno 1715*. Adnotacja archiwisty widniejąca na ostatniej stronie tekstu oryginalnego kierowała ten dokument do spraw dóbr różnych.

Punkta umowione y nieodmienie postanowione, między Naiasnieyszemi Krolewicami Ichmciami Polskimi, y Xiązetami W^oX^oLitt^o Jakobem y Konstantynem, z których Dział in forma ma bydź napisany Bonorum Omnium Immobilium et Mobilium post dolenda Fata Naiasnieyszego Krolewica JE^omci Alexandra, jure Divino, et naturali Successione Ich Obudu Braci concernentium.

*Massa Substantia Bonorum Immobilium, według Taxy przeszłego
Działu Anni 1698.*

<i>Włość Złoczowska cum omnibus attinentijs et pertinentijs tak iak здавна in Suis metis et Limitibus zostawała położona w Summie</i>	1500000.
<i>Włość Pomorzanska cum omnibus attinentijs et pertinentijs z Snowitzem, y Czyzowem położona w Summie</i>	900000.
<i>Włość Błudowska cum omnibus attinentijs et pertinentijs położona w Summie</i>	300000 ¹³ .
<i>Summa zł.</i>	2700000.

Specyfikacya Długow na tych Dobrach znajdujących się y Liquidowanych.

Naprzód Dług Naiasnieyszego Krolewica JE^omci Jakuba winny mu na Pomorzanach, przez S: P: Krolewica JE^omci Alexandra¹⁴ ————— *500000.*
[s. 2]

Ratione zas Prowizyey od tych Pięćukroć Sto Tysięcy, co rocznie od nich Piędziesiąt Tysięcy Złotychnaznaczoney y assekurowaney, a potym Vigore Pensyey Dożywotniey Krolowej Jeymci do wypłacania co rok punktualnie przez S: P: Krolewica JE^omci Alexandra, za Krolewica JE^omci Jakuba przeiętey ponieważ formuie sobiey czyni Naiasnieysza Krolowa Jeymc pretensye, iakeby Jey ta Pensya Dożywotnia niemiała bydź przez Nieboszczyka wypłacana¹⁵, deklarują Się y obligują Obadwa Naiasnieysi Krolewicowie Ichmc, powinni będąc Długi per medium splancać Succedentes in Bona et in Onera Unitis Viribus obmyślić Krolowej Jeymci Satisfactionem, co Sobie iednak reserwują na potym do Umowy, y w tey mierzeugody, z Krolową Jeymcią.

¹³ Są to dane zaczerpnięte z dokumentów tworzonych podczas podziału majątku po królu Janie III Sobieskim po jego śmierci w latach 1698-1699. Zob. *Summariusz do Działu Dobr, Prowentow, y Summ po S: P: Królu Janie Trzecim Spisany we Lwowie d 21 Mca Roku Pańskiego 1698* Mego, AGAD, AR, dz. X, papiery nieuporządkowane. Inne wersje tego dokumentu, zawierające pewne uściślenia, można znaleźć w: Biblioteka Uniwersytetu Warszawskiego (dalej - BUW), nr 76, s. 641; Biblioteka Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu (dalej - B. Ossol.), 12612/II, s. 28-30.

¹⁴ Zob. w tym numerze „Studiów Wilanowskich” *Podziały dóbr Sobieskich w latach 1698-1699*, przypis nr 27.

¹⁵ Według umów po śmierci Jana III w zamian za odstąpienie przez królową jej synom swoich majątkości i dóbr dziedzicznych każdy z nich miał ze swojego działu wypłacać co rok matce po 50 tys. zł. Zob. tamże, *Dział Między Naiasnieyszemi krolewiczami Ichmciami po śmierci S: P: Naiasnieyszego krola JMCi Jana Trzeciego Anno Domi 1688* [powinno być 1698], AGAD, dz. X, papiery nieuporządkowane, s. 10-11.

Dług Najasniejszego Krolewica JE^omci Konstantyna winny mu na Złoczowie przez Sł. P. Najasniejszego Krolewica JE^omci Alexandra ————— 105000¹⁶.

Prowizyey dempto hoc et excepto co iuz ad rationem wybrał, przyznaie mu Się z Braterskiego y Przyiacielskiego pomiarkowania ————— 95000.

Długow dawnych y terazniejszych stante Possessione Sł. P. Krolewica JE^omci Alexandra zaciagnionych, przez Kommissarzow Najasniejszych Krolewicow Ichmciow Liquidowanych, salva iednak meliori, et ulteriori Liquidatione onych in Fundo, osobliwie pretensyi Moskiewskich y Saskich¹⁷ na kontrybucye wydanych, znayduie się na tych Dobrach, [s. 3]

ktore per medium, iako et alia latentia znosic maia Krolewicowie Ichmć — 382069.

Summa Długow — 1082069.

Te Summę Długow wytrąciwszy z wyzey położoney Summy de Massa Substantiae Bonorum Specificatorum, to iest.

Massa Subs. 2700000

Długi 1082069

Remanet Najasniejszym Krolewicom Ichmciom na tych Dobrach.

1617931

Tę Summą na dwoie się podzieliwszy przypada, na iednego z Krolewicow Ichmciow

808965. - 15

Do tey Summy na Część Najasniejszego Krolewica JE^omci Jakuba przyłożywszy Długu Jego ————— 500000.

Dług ad reportandum z tych Dobr. 382069. Wyzey położony per medium rozdzieliwszy przypada na Część Krolewica JE^omci Jakuba.

191034 - 15

Te trzy Summy in unum Skomputowawszy wynosi Summę

1499999. - 15. Co bez groszy - 15 facit. 1500000.

Imo To takim sposobem, gdy Najasniejszy Krolewic JE^omc Jakub, iako Brat Starszy, według Prawa i zwyczaioy, dzielic powinien, a Najasniejszy Krolewic JE^omc Konstantyn, iako młodszy, wybierać, poniewaz obral sobie

¹⁶ To też przewidywała powyższa umowa, tamże, s. 8

¹⁷ Punkt ten dotyczy wnoszonych przez Sobieskich pretensji o odszkodowania za zniszczenia ich dóbr i wymuszenia kontrybucji pieniężnych czy w postaci zaopatrzenia przez wojska saskie i rosyjskie podczas trwania wielkiej wojny północnej, do których zwrotu nieraz zobowiązywał się August II. Zob. *Connotatia Summ Capitalnych do JKrMci od Krolewicow Ichmciow, b. m. d.*, AGAD, AR, dz. XI, T. 149, s. 54; *A. Wolski do M. Kroguleckiego, Olesko 28 VIII 1706*, tamże, dz. V, nr 17796, s. 138-141; *J. Lamprecht do NN, Żółkiew 12 X 1712*, tamże, nr 8176, s. 351, też list z 19 IV 1713, s. 447-448. O rekompensacie za te szkody starano się bezskutecznie i w latach późniejszych, nawet za pośrednictwem skonfederowanej przeciw Augustowi II szlachty. Zob. *Kondycye do Tarkatuu...*, *Lublin 12 V 1716*, NGAB, F. 694, op. 1, nr 274, k. 15-16, punkt nr 26; *A. Pleszewski do J. Sobieskiego, Szaule 31 XII 1727*, AGAD, AR, dz. V, nr 11864, s. 137-138.

Złoczów. Wieżyczka narożna na wałach złoczowskich. Inicjały w kartuszu: IS KK – Jakub Sobieski, Kasztelan Krakowski. Fot.: autor.

[s. 4]

Włość Pomarzańską y Błudowską, dostaie się in Sortem Krolewica JE^omci Jakuba cała Włość Złoczowska cum omnibus attinentijs et pertinentijs iako zdawna w Sobie zostawała, do czego unanimis Obudwu Krolewicow Ichmciow accedit consensus.

Na część Naiasnieyszego Krolewica JE^omci Konstantyna, położywszy na przod similem Summam, tak iako y Naiasnieyszego Krolewica JE^omci Jakuba, de Bonis specificatis concernentem, to iest.

808965. –15

Długu iego kapitalnego na Złoczowie, przez St: P: Naiasnieyszego Krolewica JE^oMci Alexandra Iemu winnego —————105000

Prowizyey od niego, dempto hoc et excepto co iuz ad rationem wybrał z Braterskiego affektu y Przyiacielskiego pomiarkowania przyznaney.

95000

Półowę Długu ad reportandum de Bonis specificatis na Część Jego z Summy – 382069 przypadająca.

191034. –15

Te cztery Summy in unum skomputowawszy wynosi Summę 1199999¹⁵ co bez groszy –15 facit 1200000

2do Ta cała Włość Pomorzańska cum omnibus attinentijs et pertinentijs z Snowitzem, y Czyzowem, iako z dawna w sobie zostawała, która jest położona w dawney Taxie w Summie 900000, y Włość Cała Błudowska w Summie — 300000, co facit in unum 1200000, cedit in Sortem Najasnieyszemu Krolewici JE^omci Konstantynowi ex Divisione Krolewica JE^omci Starszego facta, a przez niego Samego iako młodszego electa.

A ze Długi na Dobrach tych specificie non generice kładąc znayduje się na Złoczowskiej Włosci Summa ich według podaney przez Ichmciow PP^o Kommissarzow liquidacyey, salva iednak meliori, et ulteriori in Fundo osobiłwie w pretensyey Moskiewskich y Saskich Contrybucyi.

212312 Zł.

[s. 5]

Na Pomorzanach 121757.

Na Błudowie — 48000.

Ktore dwie Summy z Pomorzan y Błudowa in unum skomputowawszy wynoszą tylko Summę 169757

A na Część Najasniejszego Krolewica JE^omci Konstantyna, deportando Onera, per medium przypada, iako się wyżej wywiodło. 191034. –15.

Więc restantem Summam od 169757 ad complementum Summae expressae — 191034. –15, dopłacić winien będzie Najasnieyszemu Krolewici JE^omci Jakubowi Najasniejszy Krolewic JE^omc Konstantyn to iest. — 21277. –15.

Które to Summy 191034. –15 na Część(c) Krolewica JE^omci Jakuba, na spłacanie Długow przypadającej, przyłożywszy spłacic ma Długi na Złoczowszczyźnie będące, Summę wynoszące 212312. Krolewic Jmc Jakub.

3tio Willanow¹⁸ cum omnibus attinentijs et pertinentijs w dawney Taxie w Summie 600000 Tynfow położany, według umowy terazniejszey nieodmiennie między Najasnieyszemi Krolewicami IchmCiami postanowionej należy y dostaie się na Nim Najasnieyszemu Krolewici JE^omci Jakubowi Summa 300000 Tynfow, a Najasnieyszemu Krolewici JE^omci Konstantynowi drugie 300000 Tynfow. Lecz aby de plano et integro był Possessorem Willanowa Krolewic JE^omc Konstantyn, Krolewic JE^omc Jakub z Braterskiego affektu ustępnie Swoiey na Nim Części Krolewici Jmci Konstantynowi á kontentuię się in vim satisfactionis Summy Sobie 300000 Tynfow z Willanowa należącey, przekazaniem do

¹⁸ Wilanów wraz z całą włością nie podlegał podziałowi w świetle umów z lat 1698-1699. Był wspólną własnością trzech braci i w 1698 r. oddany pod opieką królewicza Aleksandra. Zob. w tym numerze „Studiów Wilanowskich” *Dział Między Najasniejszymi krolewiczami IchmCiami po śmierci S. P. Najasniejszego króla Jmci Jana Trzeciego Anno Domi* [powinno być 1698] 1688, s. 15-16. W 1699 r. Jakub rzekł się swojej części w zamian za wypłatę 200 tys. tynfów z sum należnych Sobieskim od Rzeczypospolitej. Zob. umowę między braćmi z Lublina 18 kwietnia 1699 r., tamże, punkt 3. Pod koniec życia Konstantyn sprzedał Wilanów z całą włością Elżbiecie Sieniawskiej.

Pieniędzy Sł. P. Krolewica Jemci Alexandra w Paryżu będących Usu zas et fructu ich ad Vita tempora Naiasnieyszey Krolewey Jeymci Matki y Dobrodziki, vigore Pensyey [s. 6]

Dozywotniey podległych: Z których pomienione 300000 Tynfow na Willanowie będące, powinny bydz bonifikowane, y zapłacone Krolewicowi Jmci Jakubowi, ex sorte Krolewica Jmci Konstantyna z tychże pieniędzy Sł. P. Krolewica Jmci Alexandra w Paryżu będących jego concernente, nim ad aequalem restantis Summae w Paryżu¹⁹ przystąpi się Divisionem. Krolewic zas Jmci Jakub czekać deklaracie kapitału tych 300000 Tynfow, ponieważ Intrata od tych Pieniędzy serwit Naiasnieyszey Krolewey Jeymci poki będzie utinam in Nestoreos Annos żyła.

4to Dobra Pruskie to iest Weierow, Rucow, y Kolebka Dziedziczne²⁰ według dawney Taxy w Summie 263000 Tynfow położone, w Zastawach ciężskich będące, bo według liquidacyey przez kommissarzow uczynionej znajduje się na nich 250000 Tynfow, pozwala Naiasnieyszy Krolewic Jemci Konstantyn, aby były oddane in manus et liberam Dispositionem Naiasnieyszemu Krolewicowi Jmci Jakubowi, ktore wolno mu iest, y daie się absoluta potestas wykupić, y komu chcąc przedać. Tudziesz Starostwo Puckie²¹, z iako największym będzie mógł avantazem, lub per Decretum czyli per a amicabilem Compositionem z Jm Panem Podskarbis Koronnym, Sprawę o nie w Sądach Relacyinych²² agitującą się zakączywszy liberae Dispositioni Naiasnieyszego Krolewica Jmci Jakuba, ma, y powinno subesse. A krolewic Jmci Jakub obliguje się y podeymnie się za to Pia Legata, w Rzymie za Sł. P. Krolewica Jmci Alexandra za Obudwu Krolewicow Ichmciow zastąpić, iako tesz Expensa Peluskiego²³ Podskarbiego Krolewey Jmci w tey okazyey de proprio wydane zapłacić, y koszt na Mausoleum kamienia Marmurowego pro inscriptione ad memoriam Saeculorumłożyć, tudziesz Ludziom Sł. P. Krolewica Jmci Alexandra zapłacić, których znaczne y niemale są zasługi y pretensye, salva tედnak Liquidatione. Hoc tamen excepto ze gdyby miano wydrzeć per potentiam, Starostwo Puckie a nic z niego nie [s. 7]

dać, ze przynamniey in vim bonificationis tego, co teraz offert Jm Pan Podskarbi Koronny 70000 Tynfow per mediationem, y pretensye Jm Pana Rybinskiego Wojewody

¹⁹ O sumach lokowanych we Francji przez Marię Kazimięę jeszcze za życia Jana III wspominał sekretarz ambasady francuskiej w Polsce M. de Mongrillon, szacując je na 2 miliony liwrow ulokowanych na 13%, które miały przynosić 50 tys. dukatów rocznie. Mówiono też o sumie 1800000 liwrow ulokowanych na dochodach z poczty francuskiej. Suma ta złożona była na Aleksandra i Konstantyna. Zob. także, *Pamiętnik sekretarza ambasady francuskiej w Polsce pod koniec panowania Jana III oraz w okresie bezkrólewia i wolnej elekcji po jego zgonie (1694-1698)*, opr. Ł. Częściak, Wrocław 1982, s. 28-29, przypis nr 8; *Depesze księdza de Polignac posła francuskiego po śmierci Jana III, króla polskiego*, Poznań 1855, s. 23; M. Komarzyński, *Maria Kazimiera D'Arquien Sobieska, królowa Polski 1641-1716*, Kraków-Wrocław, s. 163-164. Sumy paryskie jeszcze podczas Działu z 25 sierpnia 1717 roku wyceniano na grubo ponad 1,5 miliona liwrow. Odbierane od nich procenty stanowiły jedno z najpoważniejszych źródeł dochodu królowej podczas jej pobytu poza Polską. Mamy też ślady, że na poczet niedochodzących sum z dóbr polskich brała pieniądze z tych kwot ulokowanych we Francji. Zob. *J. K. Müller do NN, Żółkiew 4 VIII 1706*, AGAD, AR, dz. V, nr 10133, s. 7-8.

²⁰ Zob. w tym numerze „Studiów Wilanowskich”, *Podział dóbr Sobieskich w latach 1698-1699*, przypis nr 25.

²¹ Tamże, przypis nr 26.

²² Sprawa z Janem Jerzym Przebendowskim toczyła się już od 1705 r. Zob. *J. Sobieski do A. Sobieskiego, Oława 11 VII 1705*, NGAB, F. 694, op. 12, nr 350, k. 135-135v.

²³ Jean Pelucchi reprezentował interesy Marii Kazimierzy a po jej śmierci także Jakuba i Konstantyna w Rzymie, Wiedniu i w Paryżu. Bogata jego korespondencja z Sobieskimi z lat 1716-1724 znajduje się w AGAD, AR, dz. V, nr 11471.

Chełmińskiego²⁴ na się przeymnie medietatem wrocic submituie się Krolewic Jmc Konstantyn, Krolewiciowi Jmci Jakubowi.

5to Mobilia Wszystkie in genere et specie po Sł: P: Krolewicu JEmci Alexandrze, pozostałe w Olawie, Gdańsku, Warszawie, w Marywilu, y u OO: Kapucynow, w Willanowie, Lwowie, Żółkwi, Złoczowie²⁵, y gdziekolwiek się znajdujące, ex unanimi Naiasnieyszych Krolewiczow Ichmciow Consensu, cedunt na Cześć Samego tylko Krolewica Jmci Jakuba, ponieważ połowę z Nich Swoie ustępuie Krolewic Jmc Konstantyn pro aequivalenti in Bonis, excepto tego co w Waliskach w Rzymie było, które są u Naiasnieyszey Krolowey Jeymci in Deposito. Obicia Weneckiego które oddane będzie Krolowey Jeymci Depozytu Sekretnego, na co Revers nastąpi, iako ten Depozyt per medium cedere na potym powinien. Krzyza wielkiego Diamentowego którego części Swoiey na Nim ustępuie Krolewic Jmc Jakub Krolewiciowi Jmci Konstantynowi. Portugalow Złotyeh alias Numismatorum, na których iest Summa przebrana, y w Dyspozycyey Krolowey Jeymci zostaią. Łoszka z Obiciem bogatego, które odkłada y bierze na Cześć Swoię Krolewic Jmc Konstantyn, y oddaie ie w prezencie Krolewnisi Jeymci Charłocie²⁶.

6to Biblioteka²⁷ wrocic się ma y przeniesiona bydż z Żółkwi do Olawy, do Krolewica Jmci Starszego excepto Decora et Insignia Domus zostac maią w Żółkwi, y iezeliby Sobie z Xiąg niektórych do Rozrywki wybrac chciał Krolewic Jmc Konstantyn przy Specyfikacyey onych a Krolewic JEmci Jakub obliguie się postanowienie uczynić, ze y Swoię Bibliotekę złączyszy z Żółkiewską pospołu, y co do niey przyczynić, stante vitâ suâ będzie mógł, takową uczynić dyspozycyą, zeby się ta Biblioteka wrocila do Domu ex Masculis.

[s. 8]

7mo Namioty które zostały z przeszlego Działu in uno Loco niedzielone komputowane, ad Decora Domus, te aby zostały cum alijs Decoribus w Żółkwi, na to się zgadzaią y zezwalaia Obadwa Krolewicowie Ichmci. Z Pozostałych zas po Sł: P: Krolewicu Jmci Alexandrze Namiotow, aby cedat Sors Krolewiciowi JEmci Jakubowi.

8wo Działa zostaiące po Nieboszczyku, aby in Fundo circa Bona zostawały, taka w tey mierze krolewiczow Ichmciow zachodzi decyzja, excepto kilku Działek choc Żelaznych, aby ię mogli miec Krolewic JEmci Jakub w Olawie.

9no Stado aby in Loco loci zostawało, tak chcą miec Krolewicowie Ichmci, iak się w tey mierze lepiej umowią w kontrakcie Partykularnym, między Sobą postanowionym.

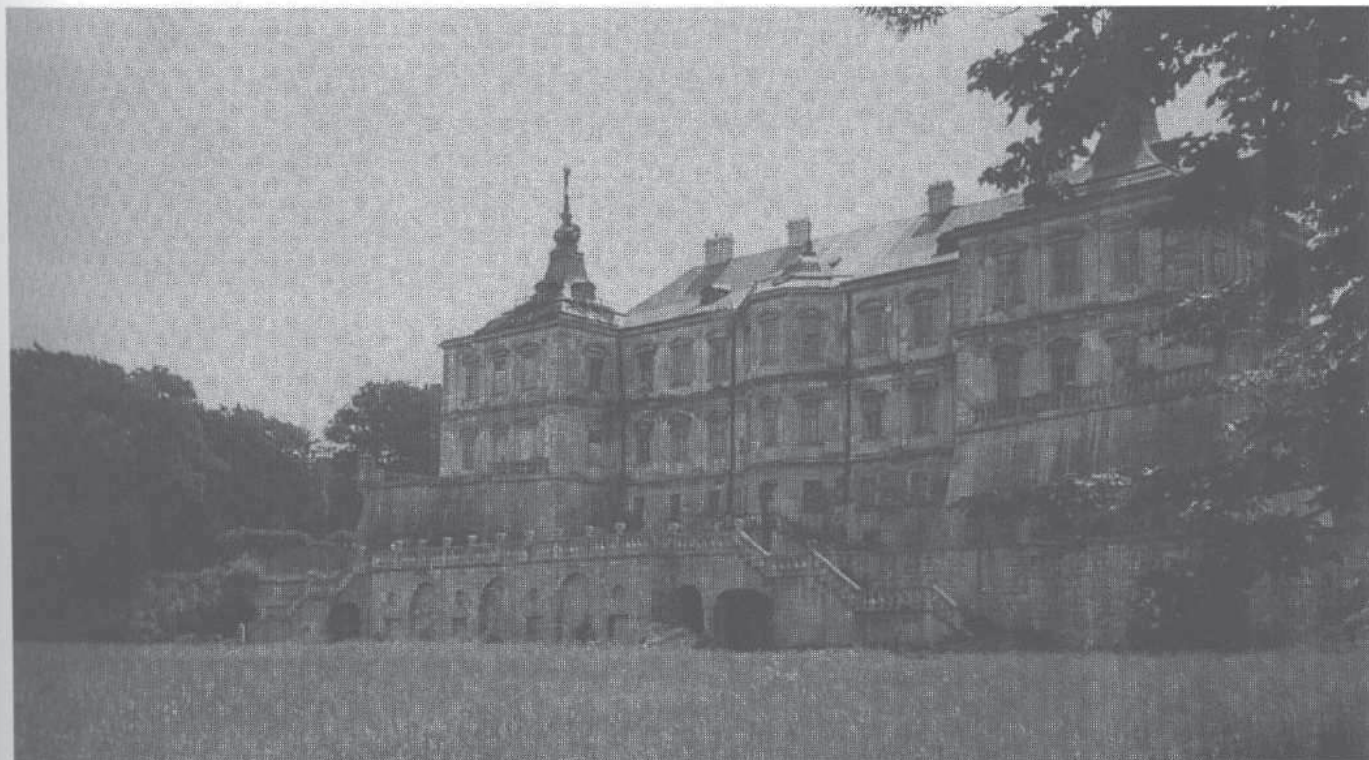
²⁴ Jakub Zygmunt Rybiński, zm. w 1725 r. Województwo chełmińskie otrzymał 20 VIII 1714 r., które trzymał do śmierci. Dzierżawił starostwo puckie, lecz wnosil pretensję, że z powodu zniszczeń sam musiał do niego dolożyć tylko w latach 1714-1715 aż 49095 zł. Pozostawał w bardzo bliskich stosunkach z Janem Müllerem, komisarzem Sobieskich, oskarżonym przez nich o ogromne nadużycia. Zob. *Elucydatcy Pretensyi y Summ JMP^o Woiewody Chełmińskiego, które za Dzierżawy Swoiey dał y wylóżył na Starostwo Puckie*, NGAB, F. 694, op. 12, nr 411, k. 83-83v; listy Mikołaja Rolli Janickiego z 1720 r. w sprawie sporu z Müllerem, tamże, nr 325.

²⁵ Na potrzeby podziału majątku Aleksandra dokonano w styczniu 1715 r. dokładnego z inventaryzowania włości Złoczowskiej i Pomorzanskiej, szczegółowo opisując m. in. pomieszczenia zamku w Złoczowie. Zob. NGAB, F. 694, op. 12, nr 411, k. 65-78v; *Specificatia rzeczy przywozonych ze Lwowa po nieboszczyku S. P. Krolewica Aleksandra d. 12 Januaria 1716*, tamże, nr 397, k. 86-87v.

²⁶ Była to córka Jakuba, Maria Karolina Katarzyna, księżna de Bouillon (1697-1740). Trzecie imię było bardzo rzadko używane. Używał go ojciec, zwracając się do niej w korespondencji „moja Kasielko”.

²⁷ Zob. w tym numerze „Studiów Wilanowskich”, *Podziały dóbr Sobieskich w latach 1698-1699*, przypis nr 37.

10mo Za ustąpienie zas połowy Mobilium omnium, przez Krolewica JE^omci Konstantyna Krolewici JE^omci Jakubowi, y Biblioteki ustępuie, Krolewic Jmc Jakub pro aequivalenti Połowy Swoiey na Podhorcach²⁸, Kamienicy Lwowskiej²⁹, Kazimierzowskim Pałacu³⁰, y na Marymoncie³¹, ktory teraz Subest juri advitalitio Pa Laforet³², tak aby Krolewic Jmc Konstantyn de plano et integro był Possessorem Podhorec, Kamienice Lwowskiej, Kazimierzowskiego Pałacu y Marymontu.

Pałac w Podhorcach. Widok od strony parku. Fot.: autor.

²⁸ Podhorce Sobiescy posiadali po Konięcpolskich. Konstantyn sprzedał je 18 XII 1718 r. Stanisławowi Mateuszowi Rzewuskiemu, hetmanowi polnemu koronnemu. Zob. J. Poraziński, *Sobieski Konstanty Władysław*, PSB, t. XXXIX/4, s. 501; A. Link-Lenczowski, *Rzewuski Stanisław Mateusz*, tamże, t. XXXIV/1, s. 158.

²⁹ Chodzi o wspaniałą kamienicę przy Rynku lwowskim nr 6. Wzniesiona została w II poł. XVI w. przez potężną lwowską rodzinę patrycjuszowską, Korniaktów. Później przeszła ona na własność Karmelitów, od których w 1640 r. kupił ją kasztelan krakowski Jakub Sobieski. Jego syn, już jako król, wspaniale ją przebudował w 1678 r., tworząc z niej prawdziwą rezydencję. Chętnie w niej przebywał, a w 1686 r. w obecności monarchy, jego rodziny i dostojników państwa odbyło się w niej zaprzysiężenie przez króla polskiego przed posłem rosyjskim Piotrem Szeremietiewem traktatu Grzymułtowskiego. W latach 20. XVIII w. Konstantyn sprzedał ją hetmanowi polnemu koronnemu Stanisławowi Rzewuskiemu. Zob. F. Jaworski, *Królowie polscy we Lwowie*, Lwów 1912, s. 106, 118-122; B. Kaczorowski, *Zabytki starego Lwowa*, Warszawa 1990, s. 173-174.

³⁰ Pałac Kazimierzowski w Warszawie należał do Anny Gonzagi, młodszej siostry królowej Marii Ludwiki, żony króla Jana Kazimierza, który odnowił go po zniszczeniach wojen szwedzkich. Przez wierzycieli Anny Gonzagi, po latach nieużytkowania po abdykacji króla w 1668 r. został odstąpiony Janowi III, który go odnowił. Tragiczny pożar 28 XII 1695 r. wyrządził znaczne szkody, nigdy przez dzieci króla Jana III nie naprawione. Zob. W. Fijałkowski, *Szlakiem warszawskich rezydencji i siedzib królewskich*, Warszawa 1990, s. 26.

³¹ W podwarszawskiej wsi Pólkowo, w lasach w pobliżu Wisły przy drodze z dawnej Warszawy do Bielian powstała na wzgórzu siedziba królowej Marii Kazimiery, zwana Marymont. Był to pałacyk myśliwski wzniesiony przez znanego architekta Tylmana z Gameren. W 1727 r. nabył go król August II, W. Fijałkowski, dz. cyt., s. 62-64; SGKP, t. VI, s. 157.

³² Niejaki La Fore, lokaj Marii Kazimiery, występuje już w 1667 r. Zob. Jan Sobieski, *Listy do Marysieńki*, opr. L. Kukulski, Warszawa 1962, s. 193. Także Kazimierz Sarnecki wspomina w 1691 chłopca La Fore na dworze Jana III, być może syna tego pierwszego. Zob. K. Sarnecki, *Pamiętniki z czasów Jana Sobieskiego*, opr. J. Woliński, Wrocław 1958, s. 63. Pan La Fore występuje w 1707 r. w korespondencji administratora królewicza Aleksandra w Wilanowie, Jana Hiche. Zob. AGAD, AR, dz. V, nr 5189, s. 48.

Hoc adiecto aby przy Taxie tych Dobr Jm Pan Siedliski³³ Stolnik Inflantski był praesens, a przy Taxie Mobilium skoro wszystkie y zewsząd sprowadzone będą do Olawy, Jm Pan Chlebowski³⁴ Starosta Liwski, dufając rectitudini, et aequitati Ichmciow ku calemu zas Domowi Naiasnieyszych Krolewiczow Ichmciow probatae fidelitati et propensionis; Ktora Taxa przez Ludzi na tym się dobrze znaiących ma bydz czyniona, a przez Jm Pana Starostę Liwskiego konnotowana y konfrontowana.

11mo Zastawy wszystkie Sł: P: Krolewica JE^omci Alexandra cuiuscunq(ue) generis, y gdziekolwiek będące pozwala Krolewicz JE^omc Konstantyn wykupować Krolewiczowi JE^omci Jakubowi, y one po uczynioney Taxie, ktore zechce przedawać,

[s. 9]

nawet y tę Zastaw, ktora jest u Jm Pana Potockiego³⁵ Referendarza Koronnego, windykować y do Siebie odebrać.

12mo Summa u P^a Rychara Kupca Paryskiego³⁶ będąca Sł: P: Krolewiczowi Jmci Alexandrowi należąca, pozwalaią Obadwa Krolewiczowie Ichmci aby ad deductionem pretensyi z Krolewicz Jeymcią była Jey wydana, na co już dali, y posłali do Paryza Ordynanse.

13tio Summae Repetibiles u Rzeczypospolitey za Cwierc na Woysko Koronne, przez Sł: P: Naiasnieyszego Krola JE^omci Oyca y Dobrodzieia Naszego Naykochańskiego za Woiewodzta zalożoną, y ze Skarbu Jego erogowaną³⁷, per medium ad vindicandum et rehabendum Obiema Krolewicom Ichmciom cedere, et servire maią. Z ktorych Piędziesiąt Tysięcy Tynfow ma Sobie windykować, y odebrać iako nayprędzey, będzie mógł Krolewicz Jmc Jakub. Za resztę Długu Dwóchkrac Sto Tysięcy Tynfow iemu pro bonificatione Długu z przeszlego Działu za Ustąpienie Krolewicom Ichmciom Willanowa winnego. Cokolwiek zas z tych Summ wybrał Krolewicz Jmc Jakub z Woiewodztwa Ruskiego, Ziemi Chełmskiej y od P^a Winklera³⁸ te

³³ Był to Kazimierz Siedlicki. Zob. *Urzednicy inflancy XVI-XVIII wieku*, opr. K. Mikułski i A. Rachuba, Kórnik 1994, s. 161. Występuje on bardzo często w korespondencji urzedników dóbr Sobieskich.

³⁴ Był to Kazimierz Chlebowski, bardzo często występujący w korespondencji Jakuba i osób z nim związanych. Do 1717 r. piastował urząd marszałka dworu krolewicza Jakuba w Olawie. Zob. W. Roszkowska, *Olawa krolewiczów Sobieskich*, dz. cyt., s. 60.

³⁵ Stefan Potocki, pełniący urząd świeckiego referendarza w latach 1710-1726. Zob. *Urzednicy centralni i nadworni Polski XIV-XVIII wieku*, Kórnik 1992, s. 143.

³⁶ Suma znajdująca się u tego kupca wynosiła 4667 liwów. Zob. niżej, dokument z 1717 r. Po śmierci Marii Kazimiery bezskutecznie starali się ją odzyskać jej dworzanie z Franciszkiem Wieruszem Kowalskim na czele. Zob. *tenże do Kazimierza Chlebowskiego, Paryż 20 XI 1716*, NGAB, F. 694, op. 12, nr 264, k. 29-30v.

³⁷ Długi Rzeczypospolitej z racji wydatków króla Jana III z prywatnej kasy na wojsko były ogromne i nigdy nie spłacone, pomimo ich gwarantowania na kolejnych sejmach. Spierano się o nie jeszcze w 1787 r. Zob. AGAD, AR, dz. XI, kop. 146, s. 157. Po śmierci króla najbardziej Jakub zabiegał o zwrot sum wydanych przez swego ojca na wojsko w roku 1689 i 1691. Na te sumy były wydane asygnacje do województw i powiatów. Nie mogły się one jednak doczekać realizacji. Przykładowo województwo malborskie i niektóre powiaty Prus Krolewskich zalegały na 80 tys. zł. Zob. *Connotatio dlugow de Summis Repetibilibus według assignacji osmiu od G(enerala) P(ruskiego) Jm Pana Działyńskiego Woiewody Chełmskiego a Podskarbiego Ziem Pruskich do Woiewodztw y Powiatow roznych wydanych, a niewypłaconych, o które Naiasnieyszy Krolewicz Jmc Jakub supplicuię do terasnieyszego Przeswieitnego Woiewodztwa Pruskich Congressu G(eneralnego) Malborskiego*, b. m. d., AGAD, AR, dz. XI, T. 149, s. 50. Jakub zabiegał o to także w województwach kaliskim i poznańskim. Zob. *Jakub L. Sobieski do W. Potulskiego, podkomiuszego koronnego, Olawa 20 VIII 1701*, B. PAN Kt. 978, k. 31-31v. Z podobnych racji dłużnikami Sobieskich pozostawała Ziemia Warszawska i Tuchola. Zob. *A. W. Urbaniski do Sz. Olszyńskiego, Olawa 5 IV 1719*, AGAD, AR, dz. V, nr 16798, s. 101. Pomimo starań i upływu lat zwrotu większości sum nigdy się Sobiescy nie doczekali. Zob. *A. Pleszewski do J. Sobieskiego, w Czeczotach 29 IX 1724*, oraz list z 28 IX 1730 r., tamże, dz. V, nr 11864, s. 130-132; 292.

³⁸ Dominik Winkler, pisarz najwyższy skarbu Rzeczypospolitej koronnej w ostatnich latach życia Jana III i po jego śmierci. Zob. *A. Susłowicz do D. Winklera*, b. m. 31 I 1692, AGAD, Archiwum Przewodniczących B-1363.

Summy powinny bydz spisane³⁹, Registrami podane, y z Obudwu Stron ueryfikowane, a jezeli ktory z Nich przebral, a drugi niedobral, tako się ex calculo pokaze, Jednemu przez Drugiego powinno to bydz kompensowane.

14to Na Tarczach Dwuch, złotey, y stalowey, Swoiey Czesci ustępuie Krolewic Jmci Konstantyn, Krolewiciowi JE^{ym}ci Jakubowi.

15to Dług u P^a Millera⁴⁰, ktory się pokaze ex Calculo, post receptam debite rationem, Vilicationis Jego per medium cedere ma Obiema Krolewicom Ichmciom. W Długach zaś innych prywatnych, ktorych iest specyfikacja po Smierci P^a Lamprechta⁴¹, między papierami naleziona, y na niektore, są karty Oryginalne temi Długami per medium

[s. 10]
podzielic się y karty sobie powydawac deklaruię Krolewicowie Ichmci.

16to Na Szawłach pretensye Krolewica Jmci Konstantyna z zaległego z dawna Czynszu pochodzące w pieruszym Dziale wspomniane deklaruię Krolewic JE^{ym}ci Jakub, kiedy bedzie mogli ie wespol ze Swemi windykować u Krola Jmci bonifikowac onę Krolewiciowi Jmci Konstantynowi⁴².

³⁹ Wybranie przez Jakuba sum pieniężnych przed oficjalnym dokonaniem podziału spadku po Janie III i konieczność dokonania przez niego rekompensaty z tego tytułu pozostałym braciom było już podnoszone w zapisach Działu z 1698 r. Zob. w tym numerze „Studiów Wilanowskich” *Dział Między Najpiaszniejszymi krolewiczami Ichmciami po smierci S. P. Najpiaszniejszego krola JMCI Jana Trzeciego Anno Domi 1688* [powinno być 1698].

⁴⁰ Był to, pochodzący podobno z Warmii, Jan Kazimierz Müller, ekonom, plenipotent i komisarz generalny dóbr pomorskich i ruskich krolewicza Aleksandra, wysłany do nich już jesienią 1704 r., do których dotarł w 1706 r. i przebywał w nich jeszcze w 1713 r. Zajmował się finansami tych majątności i odsyłaniem z nich pieniędzy. Zob. *J. Lamprecht do A. Sobieskiego, Warszawa 27 XI 1704*, AGAD, AR, dz. V, nr 8176, s. 170. Od 1713 r. Lamprecht informował, że Müller jest zamieszany w przejmowanie starostwa puckiego przez podskarbiego wielkiego koronnego Jana Jerzego Przebendowskiego. Zob. listy Lamprechta z 19 IV 13 V 1713 r., tamże, s. 453, 459-460. Być może od Lamprechta pochodzi anonimowy donos na Müllera z wyliczeniem jego oszustw i niejasnych szkodliwych dla Sobieskich powiązań. Zob. NGAB, F. 694, op. 12, nr 189, k. 22-23v. W końcu zaczęto go ścigać, uzyskując od Augusta II zapewnienie, że nie udzieli mu protekcji. Z prób usprawiedliwiania się przez Müllera wnioskować można, że oskarżano go także o wielkie nadużycia w administrowaniu włością złoczowską. Ze swojej strony wysuwał on także pretensje finansowe wobec krolewiczów. Ujęcie go i osądzenie było jednak sprawą bardzo trudną, choć jeszcze w 1719 r. wiadano, że przebywa w Malborku ale „pod dobrą protekcją” wojewody chełmińskiego Jakuba Zygmunta Rybińskiego i zapewne Przebendowskich, obsadzających wówczas w Prusach Królewskich wiele najwyższych urzędów. Rok później dostał się jednak do aresztu, z którego w dość tajemniczych okolicznościach uciekł, a Sobiescy najprawdopodobniej nigdy nie doczekali się korzystnego dla siebie finału tej sprawy nawet na Trybunale w Lublinie, gdyż tam skutecznie osłaniał go marszałek J. Rybiński. Zob. *Jakub Sobieski do Ernesta de Wolson, administratora dóbr Tygenhoff, Olawa 11 XII 1716*, AGAD, AR, dz. III, t. 38, s. 3-4; *K. Chlebowski do NN, Olawa 10 I 1719*, tamże, dz. V, nr 1976, s. 25; *A. W. Urbański do Sz. Olszynieckiego, 27 II 1720*, tamże, nr 16798, cz. I, s. 208-209; *J. K. Müller do K. Sobieskiego, w Drżazdeniu 29 IV 1715*, tamże, nr 10133, s. 75-76; zob. też listy Mikołaja Rolli Janickiego z 1720 r., NGAB, F. 694, op. 12, nr 325.

⁴¹ Jean Lamprecht, jeden z głównych urzędników krolewicza Aleksandra. Przebywał w Warszawie, pilnując spraw tamtejszych i pruskich majątności tego krolewicza, a także ruskich. Od 1709 r. widzimy go na Rusi, w Żółkwi, z tytułem sekretarza księcia Konstantyna. Umiera przed 18 II 1717 r. Zob. list z tego dnia A. W. Urbańskiego do A. Wolskiego, pisarza prowentowego żółkiewskiego, tamże, nr 16798, cz. I. Bogata korespondencja Lamprechta znajduje się głównie w zbiorach AGAD, AR, dz. V, nr 8176.

⁴² Zob. w tym numerze „Studiów Wilanowskich” *Podziały dóbr Sobieskich w latach 1698-1699*, przypis nr 18. Z wypłatami należnych Sobieskim sum ciągle zalegano, a August II wobec nieuznania go przez nich po swojej elekcji przejął ekonomię i sumy z niej należne. Sobiescy ustawicznie domagali się zwrotu tych rosnących każdego roku sum. Zob. *Connotia Summ Capitalnych do JE^{ym}ci od Krolewiczow Ichmciow*, b. m. d., AGAD, AR, dz. XI, T. 149, s. 54; *J. Lamprecht do krolewicza Aleksandra (?), Warszawa 18 IX 1701*, tamże, dz. V, nr 8176, s. 59-60. Z czasem Konstantyn wystąpił z zarzutami wobec Jakuba o roztrwonienie podczas elekcji 1697 r. i później dóbr po ojcu i sum pieniężnych. Oczekiwał wraz z Aleksandrem wyjaśnień ze strony starszego brata i wyrównania im strat. Wtedy to na podstawie zapisu w Dziale z 24 marca 1698 r., s. 14, mogły się pojawić pretensje młodszych braci do należnych Jakubowi sum szawelskich. Zob. *J. Lamprecht do NN, Żółkiew 12 X 1712*, tamże, s. 347-349.

17mo Reszta Malborskiej Summy³³ y z Fontkamer Gdańskiego³⁴ położoną w plerwszym Dziale do kompensowania Krolewicom Ichmciom Młodszym, przez Krolewica Jmci Starszego, submituie się Krolewic Jmci Jakub Regestrami, iako była brana produkować y kwitami Jm Pana Sardego³⁵ probować, a potom post factam revisionem et calculationem kompensować, czego by niedodac mogli.

18vo Sto Tysięcy Ryrńskich z Olawy, alias Piędziesiąt Tysięcy Talerow bitych, przyznaie Krolewic Jmci Jakub, ze computari mają in Maternam Substantiam, et intres Sortes dividi na potom.

19mo Ze Sta Tysięcy zas Talerow bitych daney Elektorowey Jeymci Bawarskiej ex Paterna Substantia, ktore assekurowala się per Diploma Naiasnieysza Krolowa Jmci Krolewicom Ichmciom ante omnia odłożyć, y oddać, nim ad aequalem Divisionem Bonorum Maternorum post Sera utnam Jey Fata przystąpią Krolewiczowie Ichmci Obadwa z Elektorową Jeymcią Bawarską, iako Siostrą Rodzoną; Krolewic JE^omci Jakub co ma brac Piędziesiąt Tysięcy Talerow bitych, potrąca onę za Sto Tysięcy Ryrńskich, ktore wrucac ma z Olawy, a Krolewic Jmci Konstantyn, ante omnia odebrać Sobie powntien, drugie Piędziesiąt tysięcy Talerow bitych nim Krolewiczowie Ichmci przystąpią do Podziału Maternae Substantiae z Elektorową Jeymcią³⁶.

20mo Braterskim certuiąc między Sobą Naiasnieyszi Krolewiczowie Ichmci affektem, deklaruiąc Krolewic Jmci Jakub dać Diploma Securitate Krolewiczowi JE^omci Konstantynowi [s. 11]

ze post Fata Naiasnieyszey Krolowej Jmci quam longissima według porachowania y pomiarkowania Maternae Substantiae, co się na ktorego dostanie Część³⁷ ustapic haereditatem y Donacyą uczynić tych Dobr, ktore się teraz per Divisionem dostaią na Rusi Krolewiczowi Jmci Jakubowi, a Krolewic Jmci Konstantyn bonifikowac ma to Submituie się Summami w Paryżu³⁷ będącemi, ktore na niego spadac będą, Na co wzajemnie daie

³³ W Malborku znajdował się najbogatszy chyba skarbiec Jana III. Z niego to po śmierci ojca Jakub pobral 70 tys. „dobrej Monety”, wywołując oburzenie matki i braci oraz żądanie wyrównania im tej sumy w podziałach majątkowych w latach 1698-1699. Oczekiwano wówczas od Jakuba wyrównania im po trzydzieści kilka tysięcy tyrfów, czego widocznie nie dokonał do czasu kolejnych podziałów. Zob. w tym numerze „Studiów Wilanowskich”, *Podziały dobr Sobieskich w latach 1698-1699*. Dział z 24 marca 1698, s. 13-14, a także przypis nr 39.

³⁴ Tamże, w Dziale z 24 marca 1698 r. wspomniano o wzięciu przez Jakuba 3 tys. talarów z Fontkameru Gdańskiego. Chodziło zapewne o pieniądze z cla palowego pobieranego w porcie gdańskim. Król August II zapisał także na Fontkamerze Gdańskim i Elbląskim królowej Marii Kazimierze zwrot wydanych przez nią w 1697 r. sum na rozwiązanie wojskowego Związku Baranowskiego. W kilka lat później szacowano tę sumę już na 180000 talarów. Zob. *Connotata Summ Capitalnych do JKrMci od Krolewiczow Ichmciow*, h. m. d., tamże, dz. XI, t. 149, s. 54; *Dyaryusz Prawdziwy, bo bez imienia autora, wszytkich rzeczy i dziejów, ktore w Polsce się dzialy od śmierci Jana III krola polskiego, aż do obrania Augusta II*, [w:] L. Rogalski, *Dzieje Jana III Sobieskiego*, Warszawa 1847, s. 477.

³⁵ Chodzić może o Jana Sardego, którego Aleksander i Konstantyn w kwietniu 1699 r. kwitowali z 120 tys. „dobrej monety”, BUW, nr 76, s. 643, lub o Cezarego Sardego, a nawet Wawrzyńca Sardego, których korespondencja w sprawach królewiczów Sobieskich znajduje się w AGAD, AR, dz. V, nr 13933 i 13934.

³⁶ Chodziło o wyrównanie Jakubowi i Konstantemu wysokości daru ślubnego w stosunku do ich siostry Teresy Kunegundy, która wychodząc za mąż w 1694 r. za elektora bawarskiego Maksymiliana Emanuela, dostała 100 tys. talarów bitych. Jakub, zeniac się w 1691 r., otrzymał 100 tys. złotych reńskich dwa razy niżej cenionych od talarów bitych. Konstantyn nic nie dostał, gdyż jego małżeństwo w 1708 r. z Marią Józefą z Wesslów nie było przez matkę i braci akceptowane. Zob. J. Poraziński, *Sobieski Konstanty Władysław*, PSB, L XXXIX/4, s. 500. Wyrównanie to było zapowiedziane przez Marię Kazimierę jeszcze w Jaworowie 6 września 1698 r. Zob. w tym numerze „Studiów Wilanowskich”, *Unioersal Krolowej Jeymci błogoslawiacy y Dyspozycyą oswiadczaiacy Krolewicom Ichmciom*.

³⁷ Zob. dalej umowę pomiędzy Jakubem a Konstantym po śmierci Marii Kazimierzy, z 25 sierpnia 1717 r., s. 2.

Sponstionem Krolewicowi Jmci Jakubowi

21mo Insuper Dobra zas te, ktore sie przez Dzial teraz dostaly na Rusi Krolewicowi Jmci Jakubowi deklaruię Krolewicowi Jmci Konstantynowi oddać in Dispositionem Jego, mieszkając Sam za Granicą⁴⁸, a tylko Intratę z nich według postanowienia między sobą osobliwego w tej mierze, przez ręce Jm Pana Siedliskiego Stolnika Inflantskiego jako superintendenta tych Dobr quottannis odbierać.

22do Względem Dobr Ukrainskich podeymuie się vindicationem onych Krolewic Jmci Starszy, a potym doszedszy medietatem oddać, lub nadgrodzic Secundum valorem ich Krolewicowi Jmci Konstantynowi, demptis et bonificatis Expensis, ktore na dochodzenie Krolewic Jmci Jakub łozyc będzie⁴⁹. Toz się samo ma rozumieć o Długu będącym u Dukci, y o Długu Siedmigrodzkim⁵⁰.

23tio Szpichlerze iezeli są przez Krolowę Jeymc cum consensu Sl: P: Krolewica Jmci Alexandra przedane razem z Jaroslawiem na Samie będące, z tym juz trudno co czynić, tylko się informować niezawadzi, iezeli się tak rzecz ma⁵¹.

24to Vindicationem Szabel wszystkich, ktore P. Mikolay Baybuza pojantował, et proprietatem onych zostawuie Krolewic Jmci Jakub, Krolewicowi Jmci Konstantynowi, co inter mobilia computari niepowinno, a residuum, co vindicari będzie się mogło od P: Baybuzy cedere per medium Krolewicom Jmciom powinno. Szablę zas tę co od Garnitura Pasa u Jm Pana Referendarza Koronnego par certuiąc generositate Krolewic Jmci

[s. 12]

Konstantyn wrocic y oddać Krolewicowi Jmci Jakubowi obiecuię skoro iey doydzie⁵².

⁴⁸ Jakub wraz z żoną Jadwigą Elżbietą i swoim dość liczny dworem przebywał głównie w Olawie na Śląsku. Dopiero w maju 1719 r. cesarz kazał mu ją opuścić. Z przerwami mieszkał tam jednak do października 1734 r., kiedy ostatecznie wyjechał do swoich dóbr ruskich. Zob. J. Poraziński, *Sobieski Jakub Ludwik*, PSB, t. XXXIX/4, s. 493-494.

⁴⁹ Wiele dóbr należących do Sobieskich było obciążonych ogromnymi długami lub puszczonej w arendę za pożyczone pieniądze. W archiwaliach po królewiczach Sobieskich odnaleźć można wiele ich nakazów, by zarządcy ich dóbr dokładali starań do spłaty zadłużonych majątków i ich odzyskiwania. Wydatki Jakuba czy Konstantyna były jednak tak wielkie, że raczej dochodziło do działań odwrotnych – dalszego zapożyczania się i sprzedaży kolejnych majątkości.

⁵⁰ Sobiescy upominali się niejednokrotnie o zwrot sum, które przysądził Janowi III i jego sukcesorom gospodarz moldawski Grzegorz III Duka (1668-1672 i 1678-1683) w 1683 r. W 1706 r. królewicze szacowali je na sto kilkadziesiąt tysięcy lewków, zaś przy próbie regulacji tych należności w latach 1720-1721 mówiono o 15 tysiącach złotych dukatów. Zob. *J. Dzięciołowski do NN, Łuck 13 III 1706*, AGAD, APP 135, s. 219-222; *K. Sobieski do wojewody ziem moldawskich*, b. m. d., tamże, AR, dz. III, T. 38, s. 140-142; B. Ossol. 13002/III, s. 266-267.

⁵¹ Dobrami jarosławskimi po wyjeździe Marii Kazimiery zarządzała jej bliska przyjaciółka, wojewodzina bełska Elżbieta Sieniawska. W 1706 nabyła je dla siebie, a w 1708 r. kupiła je za pieniądze Ludwika XIV, króla Francji, dla walczącego z Habsburgami przywódcy Węgrów Franciszka II Rakoczego. Zob. A. Link-Lenczowski i B. Popiołek, *Sieniawska z Lubomirskich Elżbieta Helena*, PSB, t. XXXVII/1, s. 93; *J. Zasiecki do Marii Kazimiery, Jaworów 2 I 1709*, AGAD, AR, dz. V, nr 18515, s. 97 oraz listy A. Dumonta z 1706 r., tamże, nr 3356.

⁵² Mowa jest o Mikołaju Baybuzie, starym słudze jeszcze Jana III Sobieskiego. W sporządzonym w styczniu 1715 r. inwentarzu włości złoczowskiej i pomorzańskiej uwzględniono także te rzeczy, które niegdyś wziął ze skarbcza M. Baybuza na okup Złoczowa wojskom saskim i rosyjskim, NGAB, F. 694, nr 411, k. 75v-76v. Podejmowano starania odzyskania tych szabel. W 1717 r. Konstantyn nakazywał zarządcy dóbr żółkiewskich, Franciszkowi de Conrade, wykupić „wiadomy pałasz” na Wołyniu choćby z założeniem swoich pieniędzy i go do Olawy odesłać. W 1721 r. starał się o odkupienie go Urbanski, wspominając, że był to pałasz Żółkiewskiego, który M. Baybuza na Wołyniu zastawił, tamże, dz. III, T. 37, s. 117; *F. de Conrade do Sz. Olszyńskiego, Żółkiew 6 VI 1720*, s. 85, tamże, dz. V, nr 2373, s. 85; *A. W. Urbanski do NN, Wrocław 17 X 1721*, tamże, nr 16798, cz. I, 421-422.

2. str.

Lewie Jmci Konstantyn wrocic y oddac Krolewiczowi Jmci Jakubowi obiecucie skoro rey doydzie.

Przywilej na Woytostwo w Błocrowie Epim. Jasiieckim Matronkom daie z wielką ochotą Krolewic Jmci Jakub, na powazng Instancyg Krolewicy Jmci Konstantyna.

Je tedy wrytklie opisane, nieodmiennie postanowione et sine reclamacione umowione punktu między Najiasnieyszymi Krolewicami Jmciami Jakubem y Konstantynem abinwicez sobie in omnibus Conditionibus, Punktis, Clauuliz, Articulis, dotrymaci, Obadwa Krolewiczowi Jmci deklarujg, zapiniędy y Panskiemi przyrzekajg Słowy. Jdg, sub Damnis Terrestribus. Forum zas in Casum Contraventronis Ubiquinarium, etiam Tribunalitium per Commisarios suos ad respondendum namactalg. Na co sy Pektami własnem prą przyrzeciach przyctmieniu podpisiug. Działo dy w Bławie d 27. września 1715 r.

Jakub Ludwik Krolewic. P. 1715 r.

Konstantyn Krolewic. P.

Faci. Ciu
Per 29. 5. 1715
ad val. bona

AGAD
WARSZAWA

25to Przywiley na Woytostwo w Złoczowie PP^m Zasieckim Malzonkom⁵³ daie z wielką ochotą JE^omc Jakub, na poważną Instancją Krolewica Jmci Konstantyna.

Te tedy wszystkie opisane, nieodmiennie postanowione et sine reclamatione umowione Punkta między Najasnieyszemi Krolewicami Ichmciami Jakubem y Konstantynem abiuwiczem Sobie in omnibus Conditionibus, Punctis, Clausulis, Articulis, dotrzymać Obadwa Krolewiczowi Jmc deklaruią, zapisuią się y Pańskimi przyrzekaia Słowy. Idq(ue) sub Damnīs Terrestribus. Forum zas in Casum Contraventionis Ubiquinarium, etiam Tribunalitium per Commissarios Suos ad respondendum naznaczaia. Na co się Rękami własnymi przy Pieczęciach przycisnieniu podpisuią. Działo się w Oławie d 27. (septe)mbris 1715 A^o.

Jakub Ludwik Krolewic P.

Konstantyn Krolewic P.

[obok podpisów pieczęcie z czarnego laku]

DOKUMENT II

Dokument ma formę poszytu o nie numerowanych stronach. W zbiorach nieuporządkowanych działu X Archiwum Radziwiłłowskiego istnieją dwie kopie tego dokumentu. W poszycie zawierającym tekst oryginalny po ostatniej zapisanej stronie jest pięć ostatnich stron pustych. Na ostatniej stronie widnieje zapiska archiwisty: *Punkta do Działu Nay. Krolewiczow Ichmciow A: 1717 d. 25 Augusti w Oławie*. Adnotacje tam zapisane kierowały je do rodzinnych spraw wieczystych żółkiewskich.

Punkta umowione, y nieodmiennie postanowione między Najasnieyszemi Krolewicami Ichmciami Polskimi y Xiążętami W. ^oX. ^aLitt. ^oJakubem y Konstantynem, z których Dział in forma ma bydz napisany, Bonorum omnium Immobilium & Mobilium, Summarumq(ue) quarumvis Pecuniarium, w Polsce, we Francye, w Rzymie, & ubiuis locorum existentium, post dolenda Fata Najasnieyszej Krolowey Jeymci Matki y Dobrodzieyki Naykochańszey⁵⁴. Iure Divino. & Naturali Successione Ich Obudwu Braci po uczynioney z Najasnieyszą Elektorową Jeymcią Bawarską⁵⁵ per Adversionem Zgodzie concernentium.

Poniewaz Najasnieysza Elektorowa Jeymc Bawarska Rodzona Siostra Najasnieyszych Krolewiczow Ichmciow uczyniła per adversionem zgodę respectu successionis Maternae, do ktorey per tertiam Partem należała y czyni abrenunciatią de omnibus Bonis Immobilibus

⁵³ Byli to najprawdopodobniej Jan i Teresa Zasiecty. Jan był przez wiele lat, jeszcze od czasów Jana III, administratorem dóbr jaworowskich należących do Marii Kazimiery. Oddał on wielkie usługi królowej, informując ją o wydarzeniach w kraju i przesyłając, niejednokrotnie przez żonę Teresę, pieniądze. Zob. korespondencję Zasiectkich w AGAD, AR, dz. V, nr 18514 i 18515.

⁵⁴ Królowa Maria Kazimiera zmarła wieczorem 30 stycznia 1716 r. w zamku w Blois we Francji.

⁵⁵ Teresa Kunegunda Sobieska. W połowie sierpnia 1694 r. poślubiła elektora bawarskiego Maksymiliana Emanuela. Po śmierci matki w dziale jej majątku w Blois reprezentował elektorową jej pełnomocnik Franciszek Knepper, a Jakuba i Konstantego Franciszek Wierusz Kowalski i Filip Dupont. Część ruchomości zmarłej sprzedano na spłacenie najbardziej palących długów Marii Kazimiery, a większość z nich dostało się Teresie Kunegundzie, w tym wiele cennych obrazów. Zob. listy F. Wierusza Kowalskiego z 1716 r. z Francji, NGAB, F. 694, op. 12, nr 264; M. Komarzyński, *Teresa Kunegunda Sobieska*, Warszawa 1982, s. 119-120.

& Mobilibus, Summisq(ue) quibusvis Pecuniarijs tak we Franczey, w Polsce, w Rzymie, & ubivis locorum existentibus po S. P. Najasnieyszey Krolowey Jeymci pozostałych, in liquido & in creditis, kontentuiąc się Trzecią częścią mobilibus w Kleynotach, w Srebrach, obiciach, Futrach, alijsq(ue) rebus w Miescie Augszpurgu⁵⁶ po sprowadzeniu ich ze Franczey depositis et haerentibus.

Item Stu tysięcy Monety Francuskiej in parato w Paryżu, na ktore Jey Cessią czynią Najasnieysi Krolewiczowie Ichmc.

Item ze kleynoty pod czas Slubu dane Jey ad rationem de Bonis Maternis⁵⁷, ktore według Kontraktu Matzenskiego do Działu Macierzystego comportare była powinna, przy Niey się in toto & integro zostają. Item, ze z długu przez Krola Jm Augusta Polskiego respectu Capitalis Summae 180000. Talerow bitych, & Provisionis, quinque procento przez lat dwadzieścia [s. 2]

non solutae, jako & Donum Nuptiale, corok po Dwa tysiące Czerwonych złotych Najasnieyszey S. P. Krolowey Jeymci winnego⁵⁸, przyimuie y bierze in Sortem Suam Sześćkroć Sto tysięcy Monety Francuskiej, czego chce dochodzić Najasnieyszy Elektor Jmc Bawarski, arestantem Summam od Szesckroc sto tysięcy zł: wrocić napotym Najasnieyszym Krolewicom Ichmciom na co Reversale daje. Po takiej uczynionej z Najasnieyszą Elektorową Jeymcią Bawarską ugodzie Braterskiej, czynią między Sobą Najasnieysi Krolewiczowie Ichmc amicabili modo ejusdem Maternae Successionis podzielenie y nieodmienne na Wiekopomne czasy w niżej opisany Sposob postanowienie.

Massa Substantiae Maternae Bonorum Immobilium Mobilium, Summarumque quarumvis Pecuniarium⁵⁹.

Kapitału we Franczey Monety Francuskiej. 1565324.

Tamże po Xiążęciu Jmci Kardynale D'Arquian Dziadu Swoim⁶⁰ Monety Francuskiej – 48000. U Bucherona en Sonfrance — 15000.

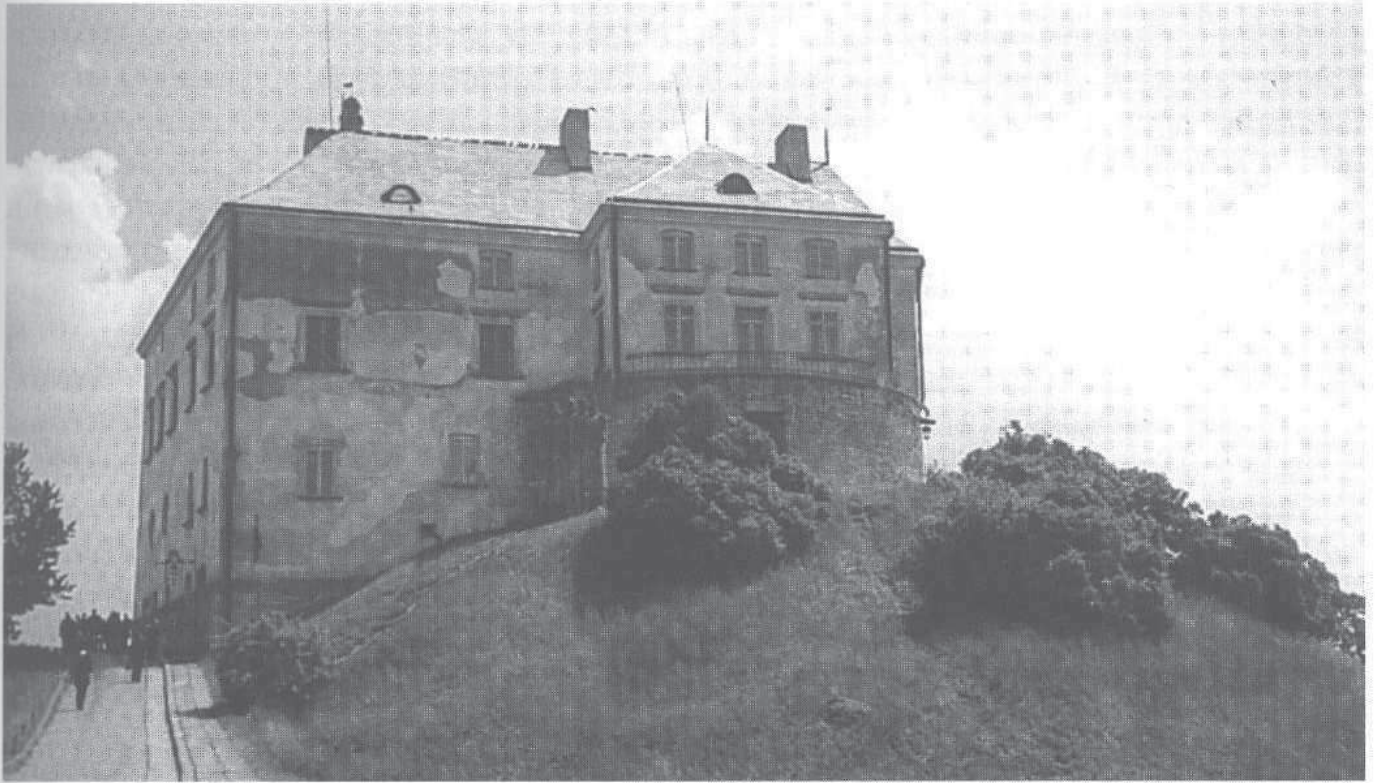
⁵⁶ Augsburg w Bawarii.

⁵⁷ Królowa Marysieńka podarowała jej wówczas „ex affectu suo materno” klejnoty wartości 50 tys. talarów. Zob. M. Komarzyński, *Teresa Kunegunda Sobieska*, dz. cyt., s. 28-30.

⁵⁸ Zadłużenie Augusta II wobec królewiczów Sobieskich na czas dokonywania działu po śmierci Marii Kazimiery ukazuje *Connotatia Summ Capitalnych do JKrMci od Krolewiczow Ichmciow*, b. m. d. AGAD, AR, dz. XI, T. 149, s. 54 (inna kopia w: NGAB, F. 694, op. 12, nr 331, k. 20). Jest to dokument niedatowany, ale podaje on zbieżne z powyższymi dane – niespłacaną od lat dwudziestu sumę 180 tys. talarów bitych i Donum Nuptiale też przez tyle lat zatrzymane. Sporządzony został zapewne na potrzeby pertraktacji Sobieskich z Augustem II w okresie traktatów warszawskich w końcu 1716 r. i przed sejmem 1717 r. Dane w nim zamieszczone aktualne były zatem też na potrzeby dokonywanego w tymże roku działu majątkowego. Zadłużenie króla liczone z racji sum kapitalnych na 560 tys. talarów bitych, nie licząc prowizji obliczanych po tylu latach na podobną sumę i rekompensat za straty w dobrach dziedzicznych Sobieskich dokonanych przez wojska saskie, które król zobowiązywał się im wypłacić. Wątpiono jednak w to, że monarcha wypłaci te sumy kiedykolwiek. Donum Nuptiale (dar weselny) było to 2 tys. czerwonych złotych, które sejm w 1678 r. uchwalił wypłacać każdego roku Marii Kazimierze z żup wielickich i bocheńskich, VL, t. V, s. 269. O pomoc w odzyskaniu tych i innych sum Sobiescy starali się wcześniej nawet u wojującego z Augustem II króla szwedzkiego Karola XII. Zob. *Archiwum tajne Augusta II*, wyd. E. Raczyński, Wrocław 1843, s. 77-81.

⁵⁹ W sierpniu 1716 r. Franciszek Wierusz Kowalski pisał o majątku Marii Kazimiery pozostawionym we Francji, oceniając go na kilka milionów, zapewne liwrow, *Tenże do K. Chlebowskiego, Blois 16 VIII 1716*, NGAB, F. 694, op. 12, nr 264, k. 10; list z Blois 21 VIII 1716, k. 16.

⁶⁰ Henryk de La Grange, markiz d'Arquien, zmarły w Rzymie w 1707 r. Na usilne starania swojej córki, królowej Polski Marii Kazimiery, papież w końcu 1695 r. przyznał mu kapelusze kardynalski, a uroczystość wręczenia mu go nastąpiła w Warszawie 26 lutego 1696 r. w kościele oo. Kapucynów. W tymże roku, w styczniu król Francji przyznał mu pensję roczną płatną z góry w wysokości 20 tys. liwrow. W chwili śmierci długi znanego z hulaszczego trybu życia kardynała liczone na ponad 50 tys. liwrow, ale zaległe pensje z Paryża na 56 tys. liwrow. Zob. M. Komarzyński, *Maria Kazimiera D'Arquien Sobieska*, dz. cyt., s. 164-166, 246-247.

Zamek w Olesku. Fot.: autor.

U Rychara w Lionie Krolowey Jeymci niedopłaconych — 4667.

*U Perichona w Paryżu salva przez Jm Pana Pelucchiego⁶¹ per deductionem z Rachunkow
auctione vel diminutione, co potym lacno będzie compensare — 57009.*

Summa monety Francuskiej — 1690000.

*Mobilia wszytkie w kleynotach, Srebrach, obiciach, Futrach, & in alijs ze Francyey
sprowadzone w Mieście Augszpurgu teraz zostające, według ugody z Najasnieyszą Elek-
torową Jeymcią uczynioney, na trzy części powinny bydź rozdzielone, y kazdemu z osobna
[s. 3]*

*co na Część ktorego przypadnie, oddane, do ktorych ze comportat Elektorowa Jeymć te
Kleynoty, ktore w Rzymie były zastawione w Piętnastu Tysięcy Szkudow al Banco Spirito
Sancto⁶², a przez nie proprio aeve wykupione, tedy Najasnieysi Krolewicowie Ichmc zgadzają
się y pozwalają na to aby te Piętnastie tysięcy Szkudow ex Mobilibus w Augszpurgu będących
circa dispartitionem ich, ex sortibus Najasniejszych Krolewicow Ichmciow były
Najasniejszey Elektorowey Jeymci oddane y bonifikowane, to jest: ex sorte Krolewica JE^omci
Jakuba siedm tysięcy Pięcset Szkudow, a ex Sorte Krolewica JE^omci Konstantyna, drugie
Siedm tysięcy Pięcset Szkudow.*

*Mobilia w Rzymie, we Gdańsku y we Mariaevillu będące, ze według ugody z Elektorową
Jeymcią uczynioney, dostają się Samym Krolewicom Ichmciom, tych divisio per medium, tak
Krolewici JE^omci Jakubowi, jako y Konstantemu servire ma & cedere. Dobra we
Francyey, Maligny, Frene, Prini y Infini nazwane, Testamentem S. P. Krolowey Jeymci*

⁶¹ Jean Pelucchi, pilnujący interesów Sobieskich, m. in. u kupców i bankierów francuskich, zob. przypis 23.

⁶² Wystawny tryb życia królowej i Aleksandra w Rzymie zmuszał Marię Kazimierę do zabiegania o pożyczki, które były jej z coraz większą trudnością udzielane pod cenne zastawy. W 1713 r. pożyczyła kilkadziesiąt tysięcy talarów w banku Świętego Ducha, zastawiając „trochę diamentów”, którymi były wspomniane klejnoty. Zob. M. Komarzyński, *Maria Kazimiera D'Arquien Sobieska*, dz. cyt., s. 254.

Casimirze⁶³ Corce Najstarszey Najasnieyszego Krolewica Jmci Jakuba legowane, zapisane i darowane, ze Ją przy sobie wychowała; ponieważ Elektorowa Jeymc zadney w tym contradicty nie czyniła, tedy y Najasnieysi Krolewiczowie Ichmć Oyciec y Stryi, adimplendo in omni executionem Testamentu S. P. Krolowey Jeymci Matki y Dobrodzieyki Swojey Naykochanszey, unanimem, spontaneumq(ue) prae bent na to consensum y tych Dobr Krolewnisi Jeymci Kazimirze na Potomne czasy Swym y Najasnieyszych Successorow Swoich Imieniem ustępują, & in Personam Jey resignują.

[s. 4]

Dobra w Polsce na Rusi będące Włość Tarnopolska⁶⁴ nazwane, tey inter Se Divisionem po uczynioney należytey Taxie y Lustracyey, ex unanimitate Consensu Najasnieysi Krolewiczowie Ichmć odkładają do przyszłego Srodoposcia⁶⁵ w Roku Tysiącnym Siedmsetnym Osmnastym: Proventus & Reditus zas z tey Włości, tak à fatis S. P. Krolowey Jeymci percepti, jako az do przyszłego Srodoposcia percipiendi, per medium kazdemu z Krolewiczow Ichmciow należec ma; Libera zas Optio nabycia jey zostawuje się na potym y preferuje Najasnieyszemu Krolewiczowi JE^omci Konstantemu, jako się y wprzeszłym Dziele po S. P. Krolewicu Jm Alexandrze respectu Włości Złoczowskiej reservowała, ad beneplacitum & liberum arbitrium jego.

Włość Oleska cum omnibus attinentijs na ktorych według Testamentu

S. P. Krolowey Jeymci przenosi się Fundatia z Jarosławia, y Pensia coroczna Osmiu tysięcy złotych Polskich, Mniszek Sakramentek Warszawskich, simili modo z obopulnego Najasnieyszych Krolewiczow Ichmciow zezwolenia, po uczynioney także należytey Taxie y Lustracyey, odkłada się Divisio jey do przyszłego Srodoposcia w Roku Tysiącnym Siedmsetnym Osmnastym. Proventus także à fatis S. P. Krolowey Jeymci percepti, y do Srodoposcia percipiendi, z niey per medium kazdemu z Krolewiczow Ichmć cedere, & servire mają.

Pałac w Warszawie Mariaevill⁶⁶ nazwany odkłada się także do przyszłego Srodoposcia podział jego, ktorego Taxa że się kładła Stu tysięcy monety Francuskiej, tedy Najasnieysi Krolewiczowie Ichmć certując z Sobą Braterską miłością, na to się tera zgadzają:

[s. 5]

Iz gdyby Najasnieyszemu Krolewiczowi Jmci Jakubowi na uspokojenie Creditorow zdał się być potrzebny? Tedy Naiasnieyszy Krolewicz JE^omć Konstantyn chcąc swiadczyć we wszystkim Swoy affekt jako ku Bratu, połowy Swojey na tym Pałacu ustąpić deklaruje Krolewiczowi Jmci Jakubowi, za wroceniem y oddaniem sobie Pięciudziesiąt tysięcy monety Francuskiej przez Krolewica Jmci Starszego, z Dobr Ruskich pro Jego przypadających.

Dług winny przez Krola Jm Augusta Polskiego S. P. Krolowey Jeymci Kapitału Talerow bitych Sto y Osmdziesiąt tysięcy, a provisiey quinq(ue) pro cento, ab Anno 1697. usque ad

⁶³ Maria Kazimiera, urodzona w 1695 r., ukochana wnuczka Marii Kazimiery. Zmarła w 1723 r. w Oławie.

⁶⁴ Wyjeżdżając z Polski, po dziale majątku między synów, królowa pozostawiała sobie rozległe dobra na Rusi – jarosławskie, oleskie, tarnopolskie, starostwo jaworowskie, kałuskie. Zarządzała nimi, a także podejmowała próby sprzedaży niektórych z tych majątkości przez wojewodzinę bełską Elżbietę Sieniawską i zarządców dóbr, wśród których czołowe miejsce zajmował stolnik żydaczowski Mikołaj Krogulecki, czy później podstoli braclawski Aleksander Pleszewski. Zob. korespondencję z nimi w AGAD, AR, dz. III, kop. 33; M. Komarzyński, *Maria Kazimiera D'Arquien Sobieska*, dz. cyt., s. 230-231.

⁶⁵ Czyli do środy popielcowej.

⁶⁶ Była to projektowana przez Tylmana z Gameren ekskluzywna wielkomiejska rezydencja królewska u zbiegu ulicy Wierzbowej i Senatorskiej. Wzniesiono ją w latach 1691-1694, nazywając ją od imienia królowej. Po śmierci Marii Kazimiery przeszedł on na Jakuba, który wydzierżawił go królowi Augustowi II. W 1735 r. Jakub przekazał go siostrzenicy swojej matki, Joannie z Bèthunów Jabłonowskiej, od której w trzy lata później nabył go biskup Stanisław Załuski z zamiarem utworzenia wielkiej biblioteki. Zob. W. Fijałkowski, dz. cyt., s. 60-62.

Annum praesentem 1717^{mum} nie płaconey, co na monetę Francuską reducując facit tam Capitalis, quam Provisionalis Summae Milion Dwakroć Sześćdziesiąt Siedm tysięcy Sto dwadzieścia y pięć Dico Złot. Fran(cuskich) — 1267125.

Item Donum Nuptiale corok po dwa tysiące Czerwonych złotych winne przez Krola JE^omci Augusta Krolowey Jeymci ad fata jey przez całe Panowanie Krola Jmci facit monety Francuskiey Zł: 266000.

Z ktorego długu ze przejecha in sortem suam Elektorowa Jeymc Sześćkroć Sto tysięcy Monety Francuskiey, czego dochodzić obiecał Elektor Jmc Bawarski, y daje Revers jak tego doydzie wytrąciwszy Sobie pomienione Szesczkroc Sto tysięcy restantem wrocic Summam Najasnieyszym Krolewicom Ichmciom; Tedy gdy do tego przyidzie, per medium ta restans Summa Obiema Krolewicom Ichmciom należeć będzie powinna.

[s. 6]

Dług u Xiążęcia Jmci Kurlandzkiego⁶⁷ winny S. P. Krolowey Jeymci za Połongę⁶⁸ Capitału Samego, rachując na monetę Francuską Czterdziesci y dwa tysiące Pięćset Siedmdziesiąt y Cztery okrom Provisiey; Ten na uspokojenie długu JmP^a Grothauza⁶⁹ winnego mu przez Krolową Jeymc przekazują Najasnieysi Krolewicowie Ichmc. A inquantumby JmP. Grothauz nie mógł vindicare tego długu u Xcia Jmci Kurlandzkiego? Tedy go Sami Krolewicowie Ichmc dochodzić mają, a Jm Panu Grothauzowi, quisque ex Persona Sui per medium obmyslic y uczynic Satisfactią jako się już obligowali. Connotacya Długow Fundacley Piorum Legatorum y Legatariuszow S. P. Krolowey Jeymci, ktore trzeba ante omnia wypłacić ex Massa Maternae Substantiae in liquido, to jest w Summach we Francyey będących, y na to pieniądze odłożyć, na co Krolewicowie Ichmc Obadwa chętnie zezwalają, czyniąc we wszystkim zadosyc Testamentowi S. P. Krolowey Jeymci.

Na wykupienie Krzyza y Szpady Najasnieyszego Krolewica Jmci Konstantyna w Rzymie przez Krolową Jeymc zastawionych, także Medalinow złotych⁷⁰, ktore Medaliony per medium należeć będą jak wykupione zostaną Obojema Krolewicom Ichmciom: (Krzyz zas y Szpada

⁶⁷ Wzmiankowanym księciem kurlandzkim, od którego starano się odzyskać dług, był ostatni z rodu Kettlerów Ferdynand (1655-1737). Po śmierci w styczniu 1711 r. panującego w Kurlandii Fryderyka Wilhelma starał się przy polskim poparciu objąć tron kurlandzki, ale nie chcieli go na nim widzieć sami Kurlandczycy, a zwłaszcza car Piotr I, który osadził tam wdowę po Fryderyku Wilhelmie, Annę Iwanównę, swoją bratanicę. Ferdynand przebywał głównie w Gdańsku. Do niego z pobliskiego Tygienenhofu wysłał Jakub administratora tych dóbr Ernesta Wollsona, by ten energicznie domagał się zwrotu długu, grożąc, że inaczej przekaże go coraz bardziej natarczywemu Stefanowi Grotusowi, który prawem będzie go dochodził. Zob. PSB, t. VI, s. 421-422; *J. Sobieski do Ernesta de Wollson, Oława 27 II 1717*, AGAD, AR, dz. III, T. 38, s. 9.

⁶⁸ Połonga i włość połongowska były dobrami stołu królewskiego i dobrem oprawnym królowej, SGKP, t. VIII, s. 707. Sobiescy mogli mieć pretensje do księcia o ich trzymanie po bezprawnym odebraniu przez Augusta II tych włości królowej Marii Kazimierze. Sobiescy mieli też pretensje do starosty tleszewskiego Stanisława Kalinowskiego o bezprawne trzymanie Połongi. Zob. *M. Kazimiera do S. Szczuki, Rzym 19 VIII 1699*, APKr., Zbiory Rusieckich 60, s. 5; *J. Lamprecht do NN, Żółkiew 18 VII 1712*, AGAD, AR, dz. V, nr 8176, s. 320.

⁶⁹ Niewątpliwie chodzi o Stefana Karola Grothuza (Grothauza), starostę wilkijskiego, syna Wilhelma Eustachego, kasztelana żmudzkiego, zmarłego w 1708 r., który był jednym z najwierniejszych Janowi III Sobieskiemu senatorów. Stefan Grothuz był znany Marii Kazimierze, gdyż w 1701 r. na okres do 1704 r. zawarł z nią kontrakt o dzierżawę dóbr oleskich, płacąc na rok czynszu 26 tys. zł. Zob. BUW 1911 i 1912. W późniejszym okresie musiał bardzo energicznie i to od dłuższego czasu starać się o odzyskanie wspomnianego długu, skoro ludzie Sobieskich starali się wpłynąć na niego nawet przez jego rodzoną siostrę, która była zakonnica w zakonie sakramentek w Warszawie, fundowanym przez Marię Kazimierę. Zob. PSB, t. IX, s. 23; *J. Lamprecht do NN, Żółkiew 18 VII 1712*, AGAD, AR, dz. V, nr 8176, s. 320.

⁷⁰ Maria Kazimiera, potrzebując gotówki na bardzo wystawny tryb życia, pożyczła w całych Włoszech pieniądze pod zastaw klejnotów, drogocennych mebli i pamiątek rodzinnych. Drogocenną szpadę Aleksandra, wycenianą na 13 tys. talarów, dała w Rzymie pod zastaw z trudem uzyskanej dzięki wstawnictwu papieża pożyczki 8 tys. talarów. Zob. M. Komarzyński, *Maria Kazimiera D'Arquien Sobieska*, dz. cyt., s. 254.

Samemu tylko Krolewiczowi Jmci Konstantemu należy,) facit monety Francuskiej Złotych Francusk(ich). 170000.

Elektorowi Jmci Bawarskiemu wrocić trzeba za andzar⁷¹ według Testamentu

S. P. Krolowej Jeymci ————— 20000.

Kapitulę Gnieznienskiej, monety Także Francuskie ————— 16000.

[s. 7]

Kupcom Warszawskim ————— 5000.

Dumonowi, La Forest, y La Riviere⁷² ————— 3000.

Chambeufe za Rowno ————— 588.

L'Abbe Foire Proboszczowi w Cieciszewie ————— 861.

au Regle a Dantzig ————— 4517.

Pro Deposito Kardynała Jmci w Rzymie ————— 6000.

Pro Deposito S. P. Krola Jmci ————— 24000.

Pro Deposito S. P. Krolowej Jeymci, y Mszą codzienną ————— 10000.

Na dziesięć tysięcy mszy Świętych ————— 7500.

Na Fundatią Kaplicy Kaplicy Anioła Stroża ————— 8000.

Mniszkom Sakramentkom w Warszawie reszty ————— 6000.

Mniszkom Karmelitkom w Warszawie reszty ————— 1625.

Kapucynom w Warszawie⁷³ ————— 1668.

Na Elektorową Jeymc według ugody znią

Uczynioney odłożyć trzeba, y zostawić w Paryżu ————— 100000.

ktorych ex.solutionem & dispositionem Krolewic Jmc Konstantyn Krolewiczowi Jmci Jakubowi jako Bratu Starszemu według Prawa zostawuje Długow.

Summa monety Francuskiej ————— 384759.

Na Legatariuszow w Testamencie wyrazonych odłożyć y zostawić trzeba 460000

Donatariuszow zas per medium kontentować obligują się Krolewiczowie Ichmc y uspokoić.

Summa utrâque juncta facit - 844759.

⁷¹ Andzar (tur. andziar, handziar), puginał, kindżał noszony u pasa, także przez wielu wojskowych polskich w XVII-XVIII w. Zob. Z. Gloger, *Encyklopedia staropolska*. Zapewne wspomniany jest tu jakiś kosztownej roboty egzemplarz tego rodzaju wschodniej białej broni.

⁷² Postaci występujące w korespondencji Sobieskich, szczególnie Dumon, czyli Andrzej Dumont, podskarbi królowej, który w Polsce czuwał nad interesami Marii Kazimiery i przekazywał pieniądze do Rzymu. Zob. jego korespondencja w AGAD, AR, dz. V, nr 3356.

⁷³ Królowa w ciągu swego panowania poczyniła wiele pobożnościowych fundacji i zapisów. Szczególnie dotyczyło to zakonów, zwłaszcza sprowadzonych przez królową w 1687 r. sakramentek, czy kapucynów przez jej męża w 1681 r. Ufundowała im ze swoich jarosławskich dóbr 8 tys. zł rocznie. Po ich sprzedaży przeniosła ciężące na nich sumy na dobra oleskie. Zapisy te w późniejszych latach stanowiły wielkie obciążenie dla jej dóbr, były często niedopłacane, a upominanie się zakonników o należne sumy spędzało sen z oczu zarządcom królowej. W 1713 r. J. Lamprecht za Janem Hiche z Warszawy donosił, że w stolicy według zapisów co rok należy się sakramentkom 8 tys. zł, karmelitkom 3 tys. zł, kapucynom 2,5 tys. zł, i że na to intraty oleskiej nie wystarcza. Zob. A. Dumont do M. Kroguleckiego, *Gdańsk 15 II 1707*, AGAD, AR, dz. V, nr 3356, s. 17; J. Lamprecht do NN, *Żółkiew 21 VI 1713*, tamże, dz. V, nr 8176, s. 478; J. Hiche do NN, *Warszawa 26 VII 1713*, tamże, nr 5189, s. 134. O fundacji sakramentek w Warszawie, zob. J. Stabińska, *Ogień na ołtarzu*, Warszawa 1996, stosowny rozdział, s. 101-114. Zarys historii warszawskich kościołów wymienionych zakonów, zob. J. Bartoszewicz, *Kościół Warszawskie rzymsko-katolickie opisane pod względem historycznym*, Warszawa 1855 (reprint), s. 112-126, 212-232, 301-316. Sobiescy starali się wywiązywać ze swych zobowiązań i zasłużyli na wdzięczną pamięć zakonów oraz byli wymieniani jako ich dobrodzieje. Zob. *Księga Zmarłych członków zakonu braci mniejszych kapucynów w dawnej prowincji polskiej i obecnej prowincji warszawskiej oraz ich dobrodziejów*, Warszawa 1992, s. 756, 768, 867, 877, 930, 942, 1048, 1092.

Pomienione czterykroc Sześćdziesiąt tysięcy złotych monety Francuskiej, Dico 460000. zezwalają Najasn. Krolewiczowie Ichmc obadwa, aby odłożone y zostawione były w Paryżu na Legatariuszow pro fundo

[s. 8]

żeby Pensie im ad Vitae tempora eorum w Testamencie S. P. Krolowej Jeymci naznaczone ex provisione od tey Summy provenienti, wyplacane bywały punkualnie. A że zgodzili się na to Najasnieysi Krolewiczowie Ichmc, aby nie Obadwa, ale jeden z nich o tych Legatariuszach wiedział, y Pensiami ich disponował, tedy Najasniejszy Krolewic Jmc Konstantyn Najasnieyszemu Krolewiczowi Jmci Jakubowi, jako Starszemu Bratu benevole & spontaneę ustępuie hanc curam & dispositionem. Ponieważ zaś post extinctum Ius Advitalitium Legatariorum omnium ta Summa Capitalis Czterechkroc Szesciudziesiąt tysięcy złotych monety Francuskiej wracać się powinna, która per medium divisa, przypada na jednego z nich Dwakroc trzydzieści tysięcy złotych. Więc Najasniejszy Krolewic Jmc Konstantyn z Braterskiej miłości y affektu, ustępuje dobrowolnie, daje, daruje, tę połowę Swoją to jest Dwakroc Trzydzieści tysięcy złotych Najasnieyszemu Krolewiczowi Jmci Jakubowi, y na własną tylko Osobę Jego onę wlewa, y Successorow Jego, tak, że ta cała Capitalna Summa Czterykroc Sześćdziesiąt tysięcy Monety Francuskiej, jest już y będzie nazawsze propria & Haereditaria Krolewica Jmci Jakuba a Krolewic Jmc Konstantyn przez terazniejszy Podział, rzeka się jey totaliterque in quamplenissimâ formâ odstępuje.

Po odłożonych tedy, y zostawionych w Paryżu wzwyż przereczonych dwóch Summach Najasnieysi Krolewiczowie Ichmc adimplendo in omni executionem Testamentu ex unânimi assensu nim przystępują do Podziału restantis in liquido Summae w Paryżu

[s. 9]

odtrącają y odkładają z niey piędziesiąt tysięcy Talerow bitych, które de aequo & justo powinny bydz ante omnia ex Massa Maternae Substantiae, bonifikowane, y compensowane Najasnieyszemu Krolewiczowi Jm Konstantemu ex quo Najasniejszy Krolewic Jmc Jakub tempore Sponsaliorum ad rationem de Bonis Maternis participavit Piędziesiąt tysięcy Talerow bitych, o których S. P. Krolowa Jeymc w Testamencie Swoim mentionem jako y o danych Elektorowej Jeymci Stu tysięcy Talerow bitych uczyniła. Ktore piędziesiąt tysięcy Talerow bitych odtrącając ante omnia ex Massa Maternae Substantiae, nim do Działu przystępując dla Najasniejszego Krolewica Jmci Konstantyna a one na monetę Francuską reducuując facit złotych Francuskich —————175000.

Tę tedy Summę Sto Siedmdziesiąt y pięć tysięcy monety Francuskiej, alias piędziesiąt tysięcy Talerow bitych Krzyzowych facilitando & Sapiendo negotium Najasniejszy Krolewic Jmc Konstantyn przeszłego Działu między Sobą a Najasniejszym Krolewiczem JE^omcią Jakubem post dolenda fata Krolewica Jmci Alexandra postanowionego, przez który się obligował spłacić z Willanowa Trzykroc Sto tysięcy Tymfow Krolewiczowi Jm Jakubowi z Summ Paryskich, ktore Trzykroc sto tysięcy Tymfow reducuując na monetę Francuską wynoszą Sto Szescdziesiąt y Sześć tysięcy złotych. Te tedy Sto Szescdziesiąt y Szesc tysięcy złotych przekazuje teraz ad repetendum z Summ Paryskich Krolewiczowi Jmci Jakubowi Krolewic Jmc Konstantyn, y z niey in toto ac integro ustępuje aby był in plano Willanowa cum attinentijs

[s. 10]

Sam tylko Haeres & Possessor. Że zas od Stu Siedmiudziesiąt y pięciu tysięcy wytrąciwszy Sto Szescdziesiąt y Sześć tysięcy zostaje Superaty złotych Francuskich dziewięć tysięcy, te Krolewic Jmc Jakub ex Sorte Sua teraz w Paryżu powinien bonificare & tenetur Krolewiczowi Jmci Konstantemu; Przytym Krolewic Jmc Jakub iz tenebatur Succedendo in Bona etiam in onera po S. P. Krolewicu Jmci Alexandrze deportare per medium dlugi Nieboszczykowskie, bierze na Siebie y przezymuje medietatem Długu Successorow Nb^a. Pa^a. Żeligowskiego na

Willanowie, to jest: Trzy tysiące Talerow bitych⁷⁴, Item P. Jana Hiche Starego na Służewie zapisanego pultrzecia tysiąca Talerow bitych pozwala Krolewici Jmci Konstantemu odebrać to ex Sorte Sua z Summ Francuskich teraz na niego przypadających, Successorowie zas P^a. Żeligowskiego, y P. Jan Hiche Stary zadnego więcey (respectu tych praetensyi) mieć nie powinni do Krolewica Jm Jakuba recursu.

Tęz tedy Trzecią Summę Sto Siedmdziesiąt y pięć tysięcy monety Francuskiej, którą miasto ante omnia odebrania ex Massa Maternae Substantiae Krolewic Jmc Konstantyn przekazuje in toto za Willanow Krolewici Jmci Jakubowi, defalcata bonificationę dziewięciu tysięcy monety Francuskiej wyzey wyrazoney przyłączywszy do pierwszych dwóch Summ wyzey położonych ex Materna Substantia wytrąconych facit monety Francuskiej Milion dziewiętnaście tysięcy Siedmset piędziesiąt y dziewięć.

Item, ze Krolewic Jmc Konstantyn miał Kartę S. P. Krolewey Jeymci na dwadzieścia pięć tysięcy

[s. 11]

Talerow bitych, a Krolewic Jmc na Dziesięć tysięcy czerwonych złotych, które wynoszą dwadzieścia y jeden tysięcy Talerow bitych; Quae utraeq (ue) manet Superaty Cztery tysiące Talerow bitych, które hic & nunc ante omnia bonificat Najasnieyszemu Krolewici Jmci Konstantemu Krolewic Jmc Jakub, ate cztery tysiące Talerow czynią monety Francuskiej Piętnaście tysięcy dwieście Dico ——— 15200.

Item bonifikując dług Successorow Nb.^a P.^a Żeligowskiego y Starego Jana Hiche depostando go per medium z Willanowa pięciu tysięcy Piecset Talerow bitych, co wynosi na Francuską monetę złotych dziewiętnaście tysięcy Trzysta także dziewięć tysięcy złotych wyzey wyrazonych pro defalcatione ich od Stu Siedmiudziesiąt pięciu tysięcy monety Francuskiej q (uo) d in unum computatum efficit dwadzieścia Osm tysięcy y trzysta złotych. Tę także Summę pozwala Krolewic Jmc Jakub repetere ex Materna Substantia teraz Krolewici Jmci Konstantemu, dla czego tu się odkłada y kładzie złotych Francuskich ——— 28300.

Przydawszy te Summy tak Piętnastu tysięcy y Dwochset złotych, jako y dwadzieścia y Osm tysięcy Trzechset złotych do wzwyż mianowaney Summy Miliona dziewiętnastu tysięcy Siedmiuset Pięciudziesiąt y dziewięciu złotych facit in toto monety Francuskiej — 1063259. Aże Same Summy w Paryżu będące wynoszą in toto jako się wyzey na początku położyło złotych Francuskich — 1690000.

Defalcatis compensandis & pro persoluto positis antelatus

[s. 12]

Summis, in unum computatis efficientibus monety Francuskiej — 1063259.

Remanet ad aequalem Divisionem między Krolewiczem Jm Jakubem y Konstantynem Summa w Paryżu zostająca monety Francuskiej — 626741.

Ktore Szesczkroc dwadzieścia y Sześć tysięcy Siedmset czterdzieści y jeden złotych per medium rozdzieliwszy przypada na część Krolewica Jm Jakuba złotych monety Francuskiej — 313370.

Na część Krolewica Jmci Konstantyna altero tanto, to jest złotych francuskich — 313370.

Ktore Summy co na ktorego z Krolewiczow Ichmciow według Braterskiego y Przyiacielskiego pomiarkowania się y podzielenia teraz przypadło, zostawują się y oddają ad liberam dispositionem kazdego Krolewica Jmci & usus fructus ab eis seorsive na kazdego od daty

⁷⁴ Znamy Żeligowskich związanych z Sobieskimi jeszcze z czasów Jana III. Służył im Tomasz Żeligowski, a Józef był kanonikiem u królewiczów. Tomasz, przebywając w Wilanowie, upominał się o swoje należności u królewiczów. Natomiast Aleksander Sobieski narzekał na „złości” Żeligowskiego, który nie był w stanie wypełnić kontraktu wilanowskiego. Zob. *A. Sobieski do J. Lamprechta, Rzym 3 VII 1700*, AGAD, AR, dz. III, T. 35, nr 5; *T. Żeligowski do J. Żeligowskiego, Wilanów 2 II 1703*, tamże, dz. V, nr 18956, s. 26-27. Procesy z sukcesorami Żeligowskich, zob. Archiwum Gospodarcze Wilanowskie (dalej – AGWil.), Anteriora, nr 14.

terazniejszego podzielenia *percipiendi, ijs fruendi, & in suos liberos usūs convertendi, etiam Summas Capitales secundum beneplacitum levandi*. Ponieważ zaś Summa S. P. Krolewica Jm Alexandra 630000. złotych monety Francuskiej w Paryżu *haerens de Bonis Paternis proveniens ibique locata* podlegała była Iuri Advitalitio S. P. Krolowej Jeymci *in vim Pensionis jey* za ustąpienie z Dozywocia *de Bonis generaliter omnibus S. P. Najasnieyszego Krola Jmci Jana Trzeciego Oyca y Dobrodzieja naykochanszego Najasnieyszych Krolewiczow Ichmciow* za Krolewica Jmci Jakuba y S. P. Krolewica JE^omci Alexandra *juxta Conventionem Leopoli die Vigesima quarta Martij Anno Millesimo Sexcentesimo nonagesimo Octavo factam Jey assignatae, którą się hanc ob causam dotąd Najasnieysi Krolewiczowie Ichmc dzielic nie mogli, teraz tedy*

[s. 13]

post extinctum Ius Najasnieyszej Krolowej Jeymci tą się Summą z Braterskiego między sobą wynalazku dzielą, to jest: Iz ta Summa per medium rozdzielona na kazdego przypada po Trzykroc piętnastcie tysięcy złotych monety Francuskiej; Ktorą Summą ma moc kazdy disponere jako chce, & usus fructus od niey, od daty dzisieyszego pomiarkowania y Podzielenia się między Sobą percipere kazdy z Krolewiczow Ichmciow z osobna na Siebie jeden do drugiego Summy ani Intraty nie interessując się.

Obicia Weneckie tu się w Olawie znajdujące, ktorych medietas była własna S. P. Krolewica Jmci Alexandra, a druga medietas Najasn. Krolewica Jmci Konstantyna, exquo tylko czwarta część z nich przypada Najasnieyszemu Krolewiczowi JE^omci Jakubowi, tedy według umowy y ugody między Krolewicami Ichmciami uczynioney, teraz trzy części ma sobie odebrać z tego Obicia Krolewic Jmc Konstantyn, kiedy tylko zechce, a czwartą część zostawic Krolewiczowi Jmci Jakubowi.

Balot⁷⁵ S. P. Krolewica Jmci Alexandra z kleynotami z Rzymu de Consensu Krolewiczow Ichmciow sprowadzony do Blois do S. P. Krolowej Jeymci w Augszpurgu teraz inter Mobilia S. P. Krolowej Jeymci znajdujący się ma bydz per medium między Krolewicami Ichmciami podzielony, excepto Pierscienia Wielkiego dyamentowego Elektorowej Jeymci ex puro & mero amore na pamiątkę Jey po Bracie Naszym Nayukochanszym przez Ichm PP. Kommissarzow Naszych oddanego y darowanego.

[s. 14]

Pro ultimo Naiasnieysi Krolewiczowie Ichmc certując z Sobą prawdziwą Braterską miłością y zupełną confidentią (quae utinam vigeat in Cordibus Eorum nazawsze) Pretensie, combinatie, Liquidatie, verificatie, Bonificatie, Comportatie Quitow z przeszłego Działu po S. P. Krolewicu Jm Alexandrze, respectu Summ Malborskich, Dobr Pruskich, Ekonomiey Szawelskiej, & repetibilium Summarum po Wojewodztwach roznie wybranych; (salvis et exceptis his, ktore im jeszcze manent ad vindicandum) do siebie abutrinque zachodzące przedtym reserwowane y obwarowane ninieyszym Pomiarkowaniem y Postanowieniem, cassant, mortificant, & annihilant perpetuo ac in aevum, zadnych jeden do drugiego nie wzniecając ani formując Sobie pro anteactis w tey mierze praetensyi.

Ponieważ zaś Dwadzieścia y cztery tysiące monety Francuskiej pro Deposito S. P. Naiasnieyszego Krola Jm Polskiego Oyca y Dobrodzieja Naszego Naykochanszego odłożone,

⁷⁵ Balot (fr. *ballot* – zapakowana paczka przeznaczona do wysyłki), w tekście mowa jest o paczce z klejnotami Aleksandra sprowadzonej z Rzymu do Blois. Według instrukcji Jakuba i Konstantyna miała ona być oddana Teresie Kunegundzie, elektorowej bawarskiej i za jej pośrednictwem sprowadzona do Olawy w celu dokonania podziału pomiędzy braćmi. Pierścień spośród tych klejnotów Aleksandra obiecała córce jeszcze Maria Kazimiera. Wokół owego balotu powstał w Blois spór pomiędzy przedstawicielem bawarskiej pary elektorskiej Franciszkiem Knepperem a przedstawicielami Jakuba i Konstantyna, Franciszkiem Wieruszem Kowalskim i Filipem Dupontem. Choć znalazł się on w Blois w ręku Kowalskiego, to w końcu trafił do Augsburga. Zob. *F. Wierusz Kowalski do K. Chlebowskiego, Blois 16 VIII 1716*, NGAB, F. 694, op. 12, nr 264, k. 9-12v.

pietati & aequitati, tu reddi com ras Swoim
 amoni, conveniunt teraz, libentiq; animo con:
 sentiunt, aby do wyzey wyrazonych Summ, altero
 tanto, choćby tez in triplo przyłożyć się de proprio.
 Cokolwiek tedy kosztu na to wyłożyć będzie potrzeba,
 ten z najpierwszych Repetibilibus u Rzeczypospo:
 litey po Wojewodztwach Summis, per medium
 każdy z nich tak Krolowic Jmć Jakub, jako y Kro:
 lewic Jmć Konstantyn odłożyć y spendować na
 to z wielką ochotą deklarują y obligują się.

Te tedy wszystkie opisane, nieodmiennie
 postanowione, & sine ullâ reclamacione umo:
 wione Punkta między Najasnieyszymi Krolowi:
 cami Jchmćiami Jakubem y Konstantynem
 ad invicem sobie in Omnibus conditionibus, Pun:
 ctis, clausulis, Articulis, dotrzymac Obadwa Kro:
 lewicowie Jchmć deklarują zapisują się y Pan:
 skiemi przyrzekają Słowy. Idę sub Damnīs
 Terrestribus. Forum zas in casu Contraventio:
 nis ubi qvinarium etiam Tribunalitium
 Regni per Commissarios suos ad respondendum
 naznaczają. Na co się rękami własnymi przy:
 pieczęciach przycisnieniu podpisują. Działo się
 w Głowie dnia dwudziestego piątego Mca Sierpnia
 Roku P^o Tysiącznego siedemsetnego siedemnastego

Jakub Ludwik Krolowic, P.
 Konstantyn Krolowic, P.

Testamentem S. P. Krolowey Jejmcj legowane jako tez Dziesiec tysięcy złotych teyze monety Francuskiej pro Deposito S. P. Krolowey Jejmcj pro decore & honore Domūs Regiae Pietateque Synow ku Rodzicom non videntur nec censentur esse sufficientia gdy trzeba Kaplicę osobliwą w Krakowie na Thomie gdzie drudzy Krolowie Polscy Antecessorowie leżą, wystawić. Mausolea cum decore pro memoria Saeculorum fabricare. Fundatie in perpetuum tak za Duszę Ojca, jako y Matki poczynić. Natasnieysi Krolewicowie Ichmc studendo [s. 15]

pietati & aequitati, ku Rodzicom zas Swoim amori, conveniunt teraz, libentiq(ue) animo consentiunt, aby do wyzey wyrazonych Summ, altero tanto, chochy tez in triplo przyłożyć się de proprio. Cokolwiek tedy kosztu na to wyłożyć będzie potrzeba, ten z nayspierwszych Repetibilibus u Rzeczypospolitey po Wojewodztwach Summis, per medium każdy z nich, tak Krolewic Jmc Jakub, jako y Krolewic Jmc Konstantyn odłożyć y spendować na to z wielką ochotą deklarują, y obligują się⁷⁶.

Te tedy wszystkie, nieodmiennie postanowione, & sine ullâ reclamatione umowione Punkta między Natasnieyszemi Krolewicami Ichmciami Jakubem y Konstantynem adinvicem sobie in Omnibus conditionibus, Punctis, clausulis, articulis dotrzymac Obadwa Krolewicowie Ichmc deklarują, zapisują się, y Panskiemi przyrzekają Słowy, Idq(ue) sub Damnīs Terrestribus; Forum zas in casu contraventionis ubiquinarium etiam Tribunalitium Regni per Commissarios Suos ad respondendum naznaczają. Na co się rękami własnemi przy Pieczęciach przycisnieniu podpisują. Działo się w Oławie dnia dwudziestego Piątego Mca Sierpnia Roku P^o. Tysięcznego Siedmsetnego Siedmnastego.

Jakub Ludwik Krolewic P.

Konstantyn Krolewic, P.

[obok podpisów pieczęcie z czerwonego laku; pieczęć Konstantyna częściowo ukruszona]

DOKUMENT III

Dokument ma formę poszytu o stronach nie numerowanych. Obok wersji polskojęzycznej istnieje w tymże dziale X Archiwum Radziwiłłowskiego AGAD także wersja łacińskojęzyczna tego dokumentu. Dopiski archiwisty na ostatniej stronie wersji polskojęzycznej nie kierowały tego dokumentu do spraw konkretnych dóbr, lecz do dóbr różnych. Natomiast na wersji łacińskiej dopisek kierował go do spraw oleskich.

In Nomine Domini Amen

Między Natasnieyszemi Krolewicami Ichmciami Pany Jakubem Ludowikiem i Constantynem

⁷⁶ Nigdy do tego nie doszło. Jan III po swojej śmierci pochowany został tymczasowo w Warszawie w kościele Kapucynów. Po śmierci Marii Kazimiery nie bardzo wiadano, co zrobić z ciałem królowej. Z Blois wywieźć je planował wraz z innymi cennymi ruchomościami zapewne do Augsburga F. Wierusz Kowalski. Zob. *tenże do K. Chlebowskiego, Blois 15 IX 1716*, NGAB, F. 694, op. 12, nr 264, k. 21v-22. Oczekiwano na decyzje królewiczów Jakuba i Konstantyna, która nie nadeszła. Trumna ze zwłokami Królowej została w tajemniczy sposób przywieziona w maju 1717 r. przez wiernego sługę i dworzaniina Marii Kazimiery, towarzysza walk Jana III, Francuza Filipa Duponta do warszawskiego kościoła Kapucynów. Zwłoki pary królewskiej przeleżały tam aż do 1733 r., gdy po śmierci Augusta II zostały wraz z jego zwłokami przeniesione na Wawel, gdzie pozostały na zawsze. Zob. Z. Wójcik, *Jan Sobieski 1629-1696*, Warszawa 1983, s. 509-510; M. Komarzyński, *Maria Kazimiera D'Arguten Sobieska*, dz. cyt., s. 272-278.

Polskiemi i W^o. X^o. Litt^o. Xięzetami: post dolenda Fata Naiasnieyszey Mariey Casimiry de la Grange Krolowey Jeymsci Polskiej Wielkiej Xiężny Litewskiej Maiki i Dobrodzieyki Ich naykochanszey: po uczynionej w Augszpurgu z Naiasnieysz^a Elektorow^a Jeymsci^a Bawarską Siostr^a Ich Rodzon^a per aversionem zgodzie Bonorum omnium Mobilium et immobilium, Summarum quarumvis peccuniarium, w Polsce, we Franciey, w Rzymie, et ubivis locorum existentium, Iure Divino et Naturali Successione Ich concernentium: takow^y w nizey opisany sposob stan^oł Dział na wieczne czasy umowiony y nieodmiennie postanowiony według Punktow Francuskim Językiem pod Dat^a dzisieysz^a spisanych i Rękami Naiasnieysz^ych Krolewiczow Ichmciow podpisanych, do których się ten Dział in omni nexu referowac powinien, et vicissim Puncta do tegosz Działu.

Massa Substantiae Maternae Bonorum omnium mobilium et immobilium Summarum(ue)
[s. 2]

quarumvis pecuniarium ubivis locorum existentium, tum et Debitorum Sacrae Reginali Mstati indequa(ue) proventientium, secundum expressa partitium Puncta de quibus mentio facta est: haec consistit videlicet in Summa Monetae Gallicae Złotych Cztery Miliony Dziewięććroć Piędziesiąt i Cztery Tysiące Pięćset Piętnascie. To iest ..... zł 4954515.

Po uspokoieniu iako się wzuyysz namienilo Naiasnieyszey Elektorowey Jeymsci Bawarskiej Rodzoney Siostry Naiasnieysz^ych Krolewiczow Ichmciow respectu Successionis Maternae ex Massa Substantiae ktorey Pars tertia nalezala i uczynila abrenuntiatia de omnibus Bonis mobilibus et immobilibus summisq(ue) quibusvis peccuniarijs tak w Polsce we Franciey, w Rzymie, iako i wszędy będących in liquido et in Creditis po S: P: Naiasnieyszey Krolowey Jeymsci pozostałych, według lustrumentu osobliwego między Naiasnieyszemi Elektorami Ichmciami Bawarskimi Malzonkami a Naiasnieyszemi Krolewicami Ichmciami w tey mierze spisanego i Rękami Naiasnieysz^ych Elektorow Ichmciow Bawarskich Malzonkow podpisanego, iako ten lustrument osobliwy fusius o tym obloquitur.

Wyplacaiąc Długi po S. P: Naiasnieyszey Krolowey Jeymsci pozostałe Naiasnieysi Krolewiczowie Ichmsci w Punktach Francuskich seorsive opisanych wyrazone.

Potym pia Legata uspokaiaiąc w tychze Punktach specyfikowane.

[s. 3]

Na ostatek satisfakcy^a czyniac według Testamentu S: P: Krolowey Jeymsci Legatariuszom pro solvendis ad vitae tempora penstonibus onym designatis. Takze Donatariuszow kontentuiąc, stosuiąc się ad ordinationem Punktow Francuskich osobliwie o tym spisanych, computatis computandis w przerzeczonych Punktach expressis Summis, zostaię do Podziału między Naiasnieyszemi Krolewicami Ichmciami ta(m) in Bonis mobilibus quam immobilibus ubivis existentibus restans Summa Monety Francuskiej Złotych Dwa Miliony Osmćroć Piętnascie Tysięcy Dziewiędziesiąt Szesc. To iest..... N(umero) 2815096.

Ktor^a to summę na dwie częsci rozdzielwszy przypada na Jednego z Naiasnieysz^ych Krolewiczow Ichmciow Monety Francuskiej Złotych Million Czteryćroć siedm Tysięcy Pięćset Czterdziesiąt i Osm, to iest ..... N° 1407548.

Jako to na Częsc Naiasnieyszego Krolewica J^omci Jakuba z Summ Francuskich in fundo w Paryżu zostaiących Monety Francuskiej Złotych ..... N° 248700., 10.

U Pana Perisona i Bucherona ex restantibus Proventibus Monety Francuskiej Złotych ..... N° 31140.,

W Dobrach Polskich wytraciwszy Summę na Mniszki Sakramentki w Warszawie Mon. Franc. Zł: ..... N° 249484., 10.

Długu winnego u Krola J^omci Augusta Polskiego Monety Francuskiej Złotych ..... N° 650333., -10.

W Kleynotach Obiciach i innych Mobiliach Monety Francuskiej Złoty ..... N° 227889.

Summa Złoty ..... N° 1407548.

[s. 4]

Na część Najasniejszego Królewicza Jmci Constantina simili modo to jest z Summ Francuskich in fundo w Paryżu zostających Monety Francuskiej złotych..... N° 248700. 10.

U Perisona i Bucherona ex restantibus Proventibus Monety Francusk(iey) Zło..... N° 31140

W Dobrach Polskich wytrąciwszy Summę na Mniszki Sakramentki w Warszawie Monety Francuskiej Złoty..... N° 249484. 10.

Długu winnego u Króla Jmci Augusta Polskiego Monety Francuskiej Zło..... N° 650333. 10.

W Kleynotach obiciach i innych Mobiliach Mon. Franc. Złoty..... N° 227889.

Summa Złoty..... N° 1407548.

Czego Najasnieysi Królewicowie Ichmsc z Braterskiego affectu a Przyjacielskiego wynalazku tabowe między sobą czynią Pomiarowanie Najasnieyszemu Królewicowi Jmci Jakubowi dostaje się z Summ Pariskich in Fundo zostających Monety Francuskiej Złoty Dwakroc Czerdziesci Osm Tysięcy Siedmset i Groszy Dziesięc. To jest..... N° 248700. 10.

Dług Jego winny przez S. P. Królową Jeymsc Dziesięciu Tysięcy Czerwonych złotych

przekazuje się ad Fundum Summ Pariskich redukowany Monety Francuskiej Złoty

Siedmdziesiąt i Cztery Tysiące Siedmset Trzydziesci i Cztery. To jest..... N° 74734.

Summa Złoty ..... N° 323434. 10

Najasnieyszemu Królewicowi Jmci Constantemu dostaje się z Summ Pariskich in Fundo

[s. 5]

zostających Monety Francuskiej Złoty Dwakroc Czerdziesci i Osm Tysięcy Siedmset i Groszy Dziesięc. To jest ..... N° 248700. -10

Dług Jego Piendziesiąt Tysięcy Talerow Testamente(m) S. P. Królowey Jeymsci legowany ante omnia ex massa Substantiae Maternae przed przystąpienie(m) do działu przekazany i drugi Dług Jemusz przez S. P. Królową Jeymsc winny to jest Dwadziescia i Pienc Tysięcy Talerow,

computando te obiedwie Summy a na Monetę Francuską reducendo Facit Monety Francuskiej Złoty Dwakroc Szescdziesiąt i Szesc Tysięcy Dwiescie Piendziesiąt.

To jest ..... N° 266250.

Summa Złoty ..... N° 514950.

Ponieważ zas Summa S. P. Królowica Jmci Alexandra Szesczkroc Trzydziesci Tysięcy złotych Monety Francuskiej w Paryżu haerens de Bonis Paternis proveniens podległa była Iuri

Adiudicatio S. P. Królowey Jeymsci in vim Pensionis Jey za ustąpienie z dozywocia de Bonis generaliter omnibus S. P. Najasniejszego Króla Jmci Jana III° Ojca i Dobrodzieia

naykochanszego Najasniejszych Królewicow Ichmciov za Królowica Jmci Jakuba i S. P. Królowica Jmci Alexandra iuxta Conventionem Leopoldi d. 24 Martij 1698vo A^o factam Jey

assignatae, którą się hanc ob causam dotąd Najasnieysi Królewicowie Ichmsc dzielic nie mogli. Teraz tedy post extinctum Ius Najasniejszey Królowey

[s. 6]

Jeymsci tą się Summą per medium dzielą iako to Najasnieyszemu Królewicowi Jmci

Constantemu należy z tey Summy Monety Francuskiej Złoty Trzykroc Piennascie Tysięcy

to iest ..... N° 315000

Najiasnieyszemu Krolewiczowi Jmci Jakubowi simili modo należy Monety Francuskiej Złoty^{ch} Trzykroc Pientnascie: to iest ..... N° 315000

Ktore Summy w Paryżu będące wzywysz opisane co na ktorego z Krolewiczow Ichmciow według Braterskiego i Przyziacielskiego Pomiarkowania teraz przypadło zostawiają się i oddają ad liberam dispositionem kazdego Krolewica Jmci ac usus fructus ab iisdem seorsive na kazdego a Die Prima Januarij Anni praesentis Millesimi Septingentesimi Decimi Octavi percipiendi et pro Interesse Cuiusvis suo convertendi etiam Summas Capitales secundum suum beneplacitum levandi.

Dobr Polskich nieruchomych po S: P: Krolowey Jeymci pozostalych to iest Włosci Tarnopola i Oleska z ich wszytkiem i zdawna przyleglosciami y nalezytosciami w Woiewodztwie Ruskim lezacych tudziesz Palacu w Warszawie Marieville nazwanego takowe między sobą Najiasnieysi Krolewiczowie Ichmci czynią pomiarkowanie.

Włosc Tarnopolska in quo statu teraz się znayduie za Summę Szesckroc Sto Tysięcy Złoty^{ch} Polskich taxowana dostate się perpetuo et in aevum Najiasnieyszemu Krolewiczowi Jmci Constantemu⁷⁷.

[s. 7]

Włosc Oleska⁷⁸ cum omnibus Attinentijs et pertinentijs in quo statu teraz się znayduią taxowaną (sine omni jednak onere) za Summę Złoty^{ch} Polskich Trzykroc Sto Tysięcy. Pałac Marieville w Warszawie⁷⁹ taxowany za Dwakroc Sto Tysięcy Złoty^{ch} Polskich. Ten tedy Pałac z Włoscią Oleską sine omni onere dostate się na czesc Krolewica Jmci Jakuba. Aze zostate się Superaty Sto Tysięcy Złoty^{ch} Polskich z Tarnopola niedostaiącey ad aequalem divisionem z Włosci Oleskiej i Palacu Marievillu. Tedy te Sto Tysięcy Złoty^{ch} Polskich Najiasnieyszy Krolewic Jmc Konstantin przeymuie do Dobr Tarnopolskich na zniestienie Długu Mniszek Sakramentek Conventu Warszawskiego według Fundatney im przez S: P: Krolowę Jeymsc uprzod na Jaroslawiu zapisaney, a potym Testamentem na Olesku legowaney, to iest Pensiey coroczney Złoty^{ch} Polskich N° 8000. Poniewaz zas ta Summa Sto Tysięcy Złoty^{ch} Polskich na Tarnopolu haerens u Najiasnieyszego Krolewica Jmci Constantina nieiest sufficiens aby od niey Pensia corocznią po Osmiu Tysięcy Złoty^{ch} przerzeczonym Mniszkom wyplacona bywała: tedy obliwią się obadwa Krolewiczowie Ichmci dodac do Stu Tysięcy Pientnascie Tysięcy Złoty^{ch} Polskich: to iest Najiasnieyszy Krolewic Jmc Jakub przekazuje do Summ Pariskich osobliwym w Instrumencie Francuskim pomiarkowaniu uczynionych exolucyą Najiasnieyszemu Krolewiczowi Jmci Constantemu: tedy iuz cala Summa Stu Pientnastu Tysięcy złotych Polskich na zniestienie Długu Mniszek

⁷⁷ Konstantyn puścił tę włość, a Jakub oleską w dzierżawę Elżbiecie Sieniawskiej, która spłaciła dług winny mniszkom. Zob. J. Sobieski do M. Roli Janickiego, podczaszego Inflanckiego, b. m. 10 II 1719, AGAD, AR, dz. III, T. 38a, s. 3. W kolejnych latach Konstantyn podjął starania określenia granic włości tarnopolskiej i odzyskania dawnych jej granic poprzesuwanymi przez sąsiadów. W 1724 r. kazał Szymonowi Olszyńskiemu szukać usilnie kupca dobrego na Tarnopolszczyznę i cenę ustalić: *nie według naszego gospodarstwa złego ale według przeszłego jako w Dziele odebraliśmy y przyszłego, jakie może być za dobrego gospodarza*. Zob. K. Sobieski do Sz. Olszyńskiego, Wrocław 30 XII 1724, tamże, t. 38, s. 113-114; w sprawie granic włości, tamże, list do Olszyńskiego z Wrocławia z 24 V 1723 i 9 I 1725, s. 82-83, 120-121.

⁷⁸ Olesko, miejsce narodzin Jana Sobieskiego. W 1718 r. w Olawie stanęła umowa pomiędzy Jakubem a hetmanem polnym koronnym Stanisławem Mateuszem Rzewuskim o sprzedaży Oleska z włością. Zob. M. Rola Janicki do F. Wierusza Kowalskiego, Złoczów 27 XI 1718, NGAB, F. 694, op. 12, nr 328, k. 1-1v. Jednak problemy w kwestii ostatecznej zapłaty ciągnęły się jeszcze przez trzy lata. Zob. listy Janickiego z lat 1719-1721, tamże, nr 325, 328 i 330.

⁷⁹ Zob. przypis 66.

Sakramentek Warszawskich do samego Naiasnieyszego Krolewica Jmci Konstantina regulari powinna. Proventus et reditus tak z Włosci Tarnopolskiej iako i Oleskiej i Marievillu a fatis S. P. Krolowey Jeymsci Percepti i az do przyszlego Srodoposcia percipiendi per medium Kazdemu z Krolewiczow Ichmciow

[s. 8]

nalezec maia: po Srodposciu zas Kazdy swoje czesc in possessionem odebrac powinien. Dobra we Franciey Maligni Frene, Prini, i Infini nazwane in Massam Maternae Substantiae computowane, Testamentem S. P. Krolowey Jeymsci Krolewnisi Jeymsci Casimirze Corce Naystarszey Naiasnieyszego Krolewica Jmci Jakuba legowane zapisane i darowane ze Ia przy sobie wychowala, Natasnieysi Krolewiczowie Ichmsci Ociec i Stryi, gdy i Naiasnieysza Elektorowa Jeymsci Bawarska zadney w tym contradikciey nieuczynila ad implendo in omni executionem Testamentu S. P. Krolowey Jeymsci Matki i Dobrodzieyki swey naykochanszey, unanimem spontanemq(ue) na to praebent assensum, i tych Dobr Krolewnisi Jeymsci Casimirze na potomne czasy Suym i Naiasnieyszych Successorow swoich Imieniem ustempnia et in Personam Jey resignuiq⁸⁰.

Mobilia w Rzymie we Gdanskii i w Marievillu będaće ze według ugody z Elektorową Jeymscią Bawarską uczynionej dostaią się Samym Krolewicom Ichmciom, tych divisio per medium tak Krolewiczowi Jmci Jakubowi iako i Constantemu cedere powinna.

Długami uszytkiem po S. P. Krolowey Jeymsci pozostaleni w Punktach iednak Francuskim Językiem opisanych i Rekami Naiasnieyszych Krolewiczow Ichmciow podpisanych wyrazonemi ex unanimi assensu Naiasnieyszych Krolewiczow Ichmciow disponere niemi, iako tesz i Summa na nie w Paryzu naznaczoną powinien będać sam tylko Naiasnieyszy Krolewicz Jmci Jakub iako Brat straszy i Executor Testamentu S. P. Krolowey Jeymsci na co i Elektorowa Jeymsci Bawarska stosuiąc się do Praw pospolitich osobliwie Polskich chętnie zezwolila, na czym i Naiasnieyszy Krolewicz Jmci Constanti przestaić non contraveniendo bynaimniey Legi publicae et Primitivo iuri Naiasnieyszego Krolewica Jmci Brata Swego starszego.

Na Legatariuszow Summę Trzykroc Trzydziesci i Szesc Tysięcy Złoty Monety Francuskiej in fundo w Paryzu odłożoną zęby Pensie onym

[s. 9]

ad vitae tempora eorum w Testamencie S. P. Krolowey Jeymsci naznaczone ex Provisiōne od tej Summy provenientu dorocznie wyplacane punctualnie bywały w Punktach Francuskim Językiem opisaną osobliwym Regestrem przez Naiasnieyszych Krolewiczow Ichmciow podpisanym iak wiele i co komu powinno będać wyplacac elucidowaną zgodzili się Natasnieysi Krolewiczowie Ichmsci aby nieobadwa ale ieden z nich o tych Legatariuszach wiedzial i Peniami ich disponował. Tedy Natasnieyszy Krolewicz Jmci Constanti Naiasnieyszemu Krolewiczowi Jmci Jakubowi iako starszemu Bratu ustępuje hanc curam et dispositionem. Ponieważ zas post extinctum his adualitium Legatariorum omnia iasz Summa Kapitalna Trzechkroc Trzydziesci i Szesc Tysięcy złotych Monety Francuskiej wracać się ad Haeredes powinna, która per medium divisa przypada na iednego z Nich Sto Szescdziesiat i Osm Tysięcy Złoty Monety Francuskiej. Więc Naiasnieyszy Krolewicz Jmci Constanti z Braterskiej miłości ustępuie dać daruie tę połowę swoię to iest Sto Szescdziesiat i Osm Tysięcy Złoty Naiasnieyszemu Krolewiczowi Jmci Jakubowi, i na własną tylko Osobę legone ulewa i Successorow Jego tak ze ta Summa Kapitalna Trzykroc Trzydziesci i Szesc Tysięcy Złoty Monety Francuskiej iest iuz i będać na zawsze propria et haereditaria Naiasnieyszego Krolewica Jmci Jakuba, a Krolewicz Jmci Constanti przez teraznieyszy

⁸⁰ Wanda Roszkowska podaje, że w 1720 r. Jakub sprzedał te francuskie majątki, zapisane swojej najstarszej córce Marii Kazimierze, za 300 tys. liwów. Jego interesy i operacje finansowe reprezentował tam wówczas Jean Pehuchel. Zob. W. Roszkowska, *Olawa królewiczów Sobieskich*, Wrocław 1984, s. 103.

Podział zrzeka się iey, totaliterq(ue) in quam plenissima forma odstempuie.
 Donatariuszow zas in Massa Substantiae nieconsiderowanych neq(ue) fundo w Paryżu pro ijs
 designato per medium kontentować wypłacać i uspokaiac obligują się Naiasnieysi
 Krolewiczowie Ichmc quisq(ue) ex sorte sua. Czynsz także coroczny al Casino w Rzymie⁸¹
 od S: P: Krolowey Ieymsci naznaczony per medium także Krolewiczowie Ichmc quisq(ue)
 ex Persona sui wypłacać deklarują.
 Balot S: P: Krolewica Jmci Alexandra z Rzymu de Consensu Krolewiczow Ichmciow
 sprowadzony do Blois do S: P: Krolowey Ieymsci, w Augszpurgu inter mobilia Iey znajdujący
 się został per medium między Naiasnieyszemi Krolewicami Ichmciami podzielony (: excepto
 Pierścienia wielkiego Diamentowego Electorowey Ieymsci Bawarskiejey ex puro et mero Amore
 [s. 10]
 na pamiątkę Iey po S: P: Krolewicu Jmci Alexandrze ofiarowanego. Obiciem także Weneckim
 po S: P: Krolewicu Jmci Aleksandrze w Olawie się znajdującym ducta et debita proportione
 podzielili się Krolewiczowie Ichmc i Kazdy na swoje część co należało odebrać.
 Pro ultimo Natasnieysi Krolewiczowie Ichmc certując z sobą Braterską Miłością i zupełną
 Considentią, Praetensie Liquidacye Verificacie Bonifikacye, Comportacye Kwitow z
 przeszłego Działu po S: P: Krolewiczu Jmci Alexandrze respectu Summ Malborskich Dobr
 Pruskich, Ekonomiey Szawelskiejey et repetibilium Summarum po Woiewodztwach roznie
 wybranych (: salvis exceptis ijs ktore Im teszcze manent ad vindicandum, i ktoremi się
 permedium napotym dzielic będą powinni:) do siebie ab utrinq(ue) zachodzące przedtym
 reserwowane i obwarowane, teraznieyszim pomiarkowaniem i postanowieniem cassant
 mortificant et annihilant perpetuo et in aevum zadnych jeden do drugiego nie wzniecając ani
 formując sobie anteactis w tey mierze, iako i z terazniejszego respectu Maternae Successionis
 Podziału, Praetensyi Exceptis casibus ze iezeliby się miały pokazać iakie latentia debita
 ex capite praesentis Successionis Maternae, albo gdyby Summy na uspokoienie Długow
 i Praetensyi w tym Dziale i w Punktach do niego należących destinowane niemialy wystarczyć
 tedy Naiasnieysi Krolewiczowie Ichmc sobie adiuvicem cavent et spondent ze w takim razie
 Obadwa do zniesienia communis Oneris powinni per medium contribuire.
 Poniewaz zas Summa Dwadziescia Cztery Tysiące Monety Francuskiejey pro Deposito S: P:
 Naiasniejszego Krola Jmci Polskiego Oycy i Dobrodzieta Naiasniejszych Krolewiczow
 Ichmciow naykochanszego odłożona Testamentem S: P: Krolowey Ieymsci legowana, iako
 tesz druga Summa Dziesięciu Tysięcy Złotych teyze Monety Francuskiejey pro Deposito S: P:
 Krolowey Ieymsci Matki i Dobrodzietyki Ich pro Decore et Honore Domus Regiae pietateq(ue)
 Synow ku Rodzicom non videtur nec censetur esse sufficiens
 [s. 11]

gdy trzeba Kaplice osobliwie w Krakowie na Tumie gdzie drudzy Krolowie Polscy
 Antecessorowie leżą, wystawic, Mausolaea cum decore pro memoria Saeculorum fabricare,
 Fundacye in perpetuu (m) tak za Dusze Oycy iako i Matki poczynic, Naiasnieysi Krolewiczowie
 Ichmc studendo Pietati, ku Rodzicom zas swoim Amori, conveniunt teraz, libentiq(ue) animo
 consentiunt aby do wyzey wyrazonych Summ co nad to wiecey potrzeba przyłożyć się de

⁸¹ Mowa jest tu o rezydencjach Marii Kazimiery w Rzymie. Po początkowym pobycie w pałacu Odescalchi królowa nabyła małowniczo położoną willę markiza Torresa. Niedługo potem w jej sąsiedztwie wynajęła kilka domów od franciszkanów z klasztoru Trinità dei Monti przy dawnej Via Felice. Po przeciwnej stronie tej ulicy wynajęła pałac Zuccari. Zajęła w ten sposób zwarty obszar, którego centralnym punktem była willa Torres, tzn. ogród z kasynerem. Na planach Rzymu z 1691 r. widać wyniosłą wieżę kasynera wznoszącą się ponad zabudowę ogrodu. Po śmierci Marii Kazimiery nadal płacono czynsz za kasynero Zuccari, wg W. Roszkowskiej w wysokości 100 skudów rocznie. Zob. W. Roszkowska, *Polskie dzieje Palazzo Zuccari i Villa Torres-Malta w Rzymie*, „Kwartalnik Architektury i Urbanistyki”, t. 9 (1964), s. 140-141; M. Komarzyński, *Maria Kazimiera D'Arquien Sobieska*, dz. cyt., s. 219, 228-229.

gdy trzeba Kaplice obbliwre co krajoście na Tynie gdzie Drugi
Krolowice Polscy obliwporowice lezy, wyprawic, obliwporowice cum
decore pro memoria Saculorum fabricare, Fundare in perpetuum
tak za Duore Cyca raju i o Matki porupie, Xaiaimiey! Krolowicowice
Schmie studendo Trerati, lu Rodricom za swoim obmori, conve-
niunt cenaz, libentij animo consentiunt aby do wyzey wyrazonych
Summ co nad to wiqicy potrzeba przygryc sy de proprio, i karz
na co z naypiwowzych Repetibilibus w Pibley po Worewodziwach
Summis per medium Kardya z nich spendowal i dozorze z wielkij
deklaracij i obliwporowice.

Liory to Dzial między Xaiaimiey zemni Krolowicami, Schmicami Jaku-
bem i Konstantynem Polifkami referowicy, sy do Punktow Francuskim
Arzykiem opisanych, a Luncia walsim do niego i wrylluc w nim wypra-
rorone Condyce y Obowiazki na wieczne czasy umowiony i nieopien-
nie inia miusd et facta matura ad omnia deliberatione ac considera-
tione, sine ulla reclamacione postanowiony, admittent sibi in omni-
bus Ligamentis, Saculis et articulis dotrymal Obadwa Xaiaimiey i
Krolowicowice obmuc obowiazuc sy, a dla moy i Wapi wylazey
zapiruwicy i Panstwie przywladaj Bowy, Jaj sub Damnis Terris z
tribus, Forum in casu Conventiois ubiquitarium etiam Tri-
bunalitium Regni per Commissarios suos ad respondendum narra-
czaj. Na co sy własne mi Sylami przy Prerogialach prygionieniu
sponte et libere podpisyli. Dzialo sy w Clawie Die Terima
Februarij Millesimo Spingentesimo Duimo Octavo obmo.

Jakub Ludwik Krolowic P
Konstantyn Krolowic P

proprio, i koszt na to z najpierwszych Repetibilibus u Rzpltey po Woiewodztwach Summis per medium Kazdy z nich spendowac i odłożyć z wielką deklaracją i obligacją się. Ktory to Dział między Najasnieyszemi Krolewiczami Ichmciami Jakubem i Konstantynem Polskimi referujący się do Punktów Francuskim Językiem opisanych, a Puncta vicissim do niego i wszystkie w nim wyrażone Condicye y Obowiązki na wieczne czasy umowiony i nieodmiennie inita mutuo et facta matura ad omnia deliberatione ac consideratione, sine ulla reclamatione postanowiony, adinwiczem sobie in omnibus Ligamentis, Clausulis et Articulis dotrzymać Obadwa Najasnieysi Krolewicowie Ichmsci obowiązują się, a dla mocy i Wagi wiekszey zapisują się i Panskiemi przyrzekaia Słowy, Idq(ue) sub Damnis Terrestribus. Forum in casu Contraventionis ubiquinarium etiam Tribunalitium Regni per Commissarios suos ad respondendum naznaczają. Na co się własnemi Rękami przy Pieczęciach przycisnieniu sponte et libere podpisują. Działo się w Oławie Die Decima Februarij Millesimo Septingentesimo Decimo Octavo Anno.

Jakub Ludwik Krolewic. P.

Konstantyn Krolewic. P.

[obok podpisów królewiczów pieczęcie z czerwonego laku]

DOKUMENT IV

Treść poniższego dokumentu znajduje się na dwóch luźnych bifoliach, których zewnętrzne brzegi są nieco zniszczone. Zapisane są strony 1-6. Widniejące na ostatniej stronie dopiski archiwisty kierowały dokument do spraw żółkiewskich.

Poniewaz Najasnieysi Jakub Ludwik Krolewic Polski zjedney y Maryia Jozefa Krolewicowa Polska⁸², niegdę Najasnieyszego Krolewica Jmci Konstantyna pozostała Matzonka zdrugiey strony, niechcąc między sobą wchodzić in Litigia Juris uprosili sobie Jasnie Oswieconey Jeymci Pani Elżbiety, na Wisznicy y Jarosławiu z Xiążąt Lubomirskich Sieniawskiej Kasztelanowey Krakowskiej Hetmanowey Wielkiej Koronney dawszy Kazdy z Krolewicostwa Ichmciow Dyploma Plenipotencyey albo zupełney Mocy, aby wszelkie pretensye, y interwencye osobliwie względem Dożywocia y Summ na Dobrach Żółkwi przez niegdę Najasnieyszego Krolewica Jeymci Konstantyna, Najasnieyszey Krolewicowey Jeymci zapisanych y assekurowanych, zachodzące, a do Najasnieyszego Krolewica Jegomsci Jakuba iako Brata Rodzonego y successora naturalnego regulujące się, umowila, pokabinowala y zakonczyła, iako pomienione Dyplomata, Plenipotencyi to jest Najasnieyszego Krolewica Jeymci Jakuba w Oławie Dnia 19 Wrzesnia, Najasnieyszey zas Krolewicowey Jeymci w Żółkwi Dnia 28 tegoz

⁸² Maria Józefa z Wessłów Sobieska (ok. 1685-1761) z nie do końca wyjaśnionych do dziś przyczyn w listopadzie 1708 r. poślubiła Konstantego Sobieskiego, który dzień po ślubie zapisał jej dożywocie na wszystkich swoich dobrach i kapitałach Sobieskich lokowanych w Paryżu oraz 100 tys. talarów na Żółkwi. Maria Kazimiera i bracia Konstantyna przyjęli to z oburzeniem i traktowali jako mezalians. Szczególnie dotyczyło to Jakuba, który po śmierci ojca Wessłówny (1704 r.) był jej opiekunem. Bardzo szybko, bo już w grudniu 1708 r. Konstantyn opuścił żonę. Podjęte jednak starania o unieważnienie małżeństwa i jej rezygnację z dożywocia rozbiły się o upór Wessłówny. Będący w katastrofalnej sytuacji finansowej Konstantyn, chcąc sprzedać któreś ze swoich dóbr, musiał to czynić za jej zgodą, idąc na kolejne ustępstwa. W 1725 r. ratowała jednak męża z tarapatów finansowych. Po jego śmierci w 1726 r. rozpoczęła długi spór z Jakubem, żądając za ustąpienie z ruskich dóbr Konstantyna 900 tys. zł, dochodząc do kompromisu w 1728 r. Była ostatnim żyjącym w Polsce członkiem królewskiej galezi Sobieskich, żądała też tytułowania ju królewiczową. Zob. J. Dumanowski, A. Sikorski, *Sobieska z Wessłów Maria Józefa*, PSB, t. XXXIX/3, s. 476-479.

Miesiąca Wrzesnia Obadwa w Roku ninieyszym 1728 dane rękami własnem podpisane, y do Akt Trybunalskich lubelskich, Feria tertia ante festum S.^{ae} Hedvigis⁸³ Electae per oblatam podane fusius testantur. Przeto na fundamencie Onych Jasnie Oswiecona Jeymc Pani Krakowska Hetmanowa Wielka Koronna, z wynalazku medyacyey y Decyzyey swoiey Przyziacielskiej, uznaje, aby Najasnieyszy Krolewic Jeymc Jakub tak za Dozywocie iako y Summy rozne na Dobrach Żółkwi przez Najasnieyszego Krolewica Jmci Konstantyna Najasnieyszey Krolewicowey Jeymci zapisane

[s. 2]

tudziez wszelkie pretensye do tych Dobr zachodzące wyplacił y wyliczył Najasnieyszey Krolewicowey Jeymci Summę Siedm kroc Dwadziescia y Dziewięć Tysięcy złt. Poll. A ze tey Decyzyey y uznaniu Przyziacielskiemu Jasnie Oswieconey Jeymci Pani Krakowskiej Hetmanowey Wielkiej Koronney Medyatorcei Najasnieyszy Krolewic Jeymc Jakub czyniąc dosyć, takimi się Najasnieyszey Krolewicowey Jeymci uiszcza y wyplaca sposobami Naprzod Ekonomią Nowodworską czyli Tygienenhoffską z wszelkimi Prowentami Krescencyami, Czynszami; teraz na S. Marcia⁸⁴ do wybierania przypadającemi, Browarami, Słodami y wszelkim Naczyniem, bydłem, krowami, Wolami, Owcami, konmi; y wszelkim Dworskim Inwentarzem y iego przychowkiem tak iako na Groncie przez Jeymci Pana Pleszowskiego⁸⁵ Najasnieyszego Krolewica Jmci Jakuba Depulowanego Kommissarza in praesentia Jmci Pana Lady⁸⁶ Najasnieyszey Krolewicowey Jeymci Kommissarza Die 9 July, A^o. currenti 1728 opisano y wyrazono, tudziez iako w supplementie Inwentarza przez Jasnie Oswieconą Jeymc Panią krakowską podpisanym przydano y przypisano w Summie czterech kroc Sto Tysięcy zło. Poll. ktorey połowa srebrną monetą, a druga połowa monetą in Regno currenti, oddana bydz ma, iako nato Osobliwie Diploma Obligationis in forma Juris solita z należytą na Dobrach swoich osobliwie na tych ktore były originaliter zapisom Najasnieyszey Krolewicowey Jeymci podległe ewikcyą; przy teraznieyszey medyacyey napisane y przez Jasnie Oswieconą Jeymc Panią krakowską podpisane z podpisem Ręki Najasnieyszego Krolewica Jeymci Jakuba nastąpi y do Warszawy dla roboracyey w Metryce Koronney pro Die 4. novembris Anni praesentis przeslane będzie do lat

[s. 3]

trzech po sobie nierozdzielnie idących puszcza y zastawuie, Ktorey Possessya zaczynac się będzie w tydzień po S. Marcinie y konczyc się o tymże czasie, po ktorey skonczeniu oraz Summy wyzey wyrazoney oddaniu Najasnieysza Krolewicowa Jeymc, Dobra pomienione Ekonomię Nowodworską czyli Tygienenhoffską z wszelkimi Prowentami czynszami; Osypami, krescencyami; Inwentarzami; (excepto, Przychowku wszelkiego ktory Najasnieyszey Krolewicowey Jeymci cederi ma), tudziez wszelkim sprzęzem y zasiewami tak iako odbierze y na gruncie opisano będzie do Possessyey Najasnieyszego Krolewica Jeymci odda, y z nich salvâ rumatione ustąpi. A ze pomieniona Ekonomia Nowodworska większą Intrate uczynic moze, nizeli Summa Najasnieyszey Krolewicowey Jeymci exigil, przeto Najasnieysza Krolewicowa Jeymc obligatur aby co Rok placila additoment, na ktory tak Diploma assekurationis, iako tez Diploma cessionis albo recessus od Dozywocia y od Summ Paryskich

⁸³ Wtorek przed wypadającym na 15 października dniem św. Jadwigi.

⁸⁴ 11 listopada.

⁸⁵ Aleksander Pleszewski. Jego korespondencja, także z okresu prowadzonych przez niego negocjacji z przedstawicielami Marii Józefy w: AGAD, AR, dz. V, nr 11864. W tych długich i trudnych dla Jakuba targach reprezentował go też kanonik płocki Jerzy Mocki von Hintzefeld, patrycjusz warmiński, późniejszy proboszcz infułat żółkiewski. Zob. jego korespondencja, tamże, nr 9267; W. Roszkowska, *Oława królewiczów Sobieskich*, dz. cyt., s. 61.

⁸⁶ Franciszek Łada, stolnik nowogrodzki, komisarz Marii Józefy, podpisany pod dokumentem. W jej imieniu prowadził traktaty z pełnomocnikami Jakuba, a też oglądał zamek i włość tygienenhoffską, wydając o niej pozytywną opinię. Zob. *A. Pleszewski do J. Sobieskiego, Tygienenhoff 9 VII 1728*, AGAD, AR, dz. V, nr 11864, s. 160-161.

in forma debita et competenti pro Die 4 novembris, to jest na ten czas kiedy będzie odbierala Diploma obligationis na Tygienthoff: ut supra cautum est, do Warszawy przeslac, y aby tamze roborowane y authorizowane były, Jeomsci Panu Kommissarzowi swemu zlecic będzie powinna. A lubo Najasnieysza Krolewicowa Jeymc na terminie wyzey wyrazonym cessyą y transfuzyą in rem Najasnieyszego Krolewica Jeomsci uczyni, iednak usus fructus od pomienionych Summ Paryskich ad Diem 1. Januarij w Roku następującym 1729 currere ma, a Ima zas Januarij zupełny skarbowi Najasnieyszego Krolewica Jmci cedere będzie powinien. Poniewaz zas Najasnieyszy Krolewic Jeomsc Jakub eo motivo pomienione Dobra Ekonomią Nowodworską puszcza, aby mógł przyjsc do Possey Żółkiew⁸⁷ dla tego Krolewicowa Jeymc iak prętko [może]⁸⁸ mieć wiadomość ze Possessyą Tygienthoffską w Czaste wyzey wyrazonym Jeomsc Pan Kommissarz odbierze, tak Żółkiew z [... Ina]⁸⁹ Intratą to jest czynszami Osypani Arendami na S. Marcin do wybierania przypadaiącemu nic onych nie tykaiąc do Dyspozycyey.

[s. 4]

Wielmoznemu Jmci Panu Kommissarzowi Najasnieyszego Krolewica Jeomsci od tego czasu nalezyć będzie ten czas wiadomosci we trzy medziele po S. Marcinie explori ma. Rumacya zas tako się dla Najasnieyszey Krolewicowey Jeymsci przez niedziel sześć, rachuiąc oney początek od Dnia y Święta S^o. Marcina Warwie, tak przez ten czas cum omni usu fructu solito sian y zboz utriusq(ue) grani do expiracyey Rumacyi pozwala się z tą praecustodycyą, aby pod czas y przez cały czas rumacyey było wszelkie posluszenstwo Poddanstwa caley włości Żółkiewskiej, dla wywiezienia rzeczy iednych do Brzegu Portowego, który będzie sposobnieyszy, drugich do Lwowa lub Dzidzilowa⁹⁰ pro velle et arbitrio Najasnieyszey Krolewicowey Jeymci. In rem ktorey y to cavetur iż tezeliby Najasnieyszy Krolewic Jegom Jakub prętko do polski powrocic nie miał, aby daley niz Rumacya extendue się po S. Marcinie w Zamku Żółkiewskim rezydowac mogla odebrawszy Possessyą Tygienthoffa, nic sobie iednak po wyisciu Rumacyey, ex usibus folwarku niepretenduiąc. Do tego Archivum Dyspozycyi y transakcyi wszelkich, kwity tak wyplaconych wyderkaffow za swoiey Possessyi iako tez zasług Dworowi: S. P. Najasnieyszego Krolewica Jeomsci Konstantyna przy wyisciu Rumacyey po oddawac tenebitur. Gardekurow Dziesięciu z iednym Underoffcyerem z nalezytym opatrzeniem Leningow przez Miesięcy sześć inkluduiąc wto y Rumacyą dla assistencyey y uslugi Najasnieyszey Krolewicowey Jeymci pozwala się ktorzy po wyisciu czasu tego na zadsię wrucic będą powinni. Po tym Dwa kroc Dwadziescia y Dziewieć Tysięcy złotych Polskich, w tydzien po S. Marcinie w Roku ninieyszym Najasnieyszey Krolewicowey Jeymci, wylieczy z ktorych odebrania y wyliezenia powinien będzie nastąpić kwit. Dobra Dzidzilow cum attinentijs przez Najasnieyszą Krolewicową Jeomsc za Summę Sto Tysięcy zło: Poll. wykupione, od przyszłego Srodoposcia A.^{mo} 1729: ze wszystkimi Prowentami y Pozytkami: to jest wolnym Stawow spuszczeniem y z łowieniem

[s. 5]

do Roku iednego to jest Srdoposcia in Anno 1730 przypadaiącego alias ad expirationem integri Trigennij w Summie wyzey wyrazoney w Possessyey Najasnieyszey Krolewicowey

⁸⁷ Maria Józefa przebywała w Żółkwi, trzymanej zapisanym jej prawem dożywotnim przez zmarłego męża Jakubowi bardzo zależało na usunięciu jej stamtąd. W myśl prowadzonych układów miała z chwilą zawarcia ugody przenieść się do oddawanego jej Tygenhoffu, czego już 16 X 1728 r. zażądali od niej komisarze Jakuba. Opuszcza Żółkiew parę miesięcy później. Zob. *J. Mocki-Hintzefeld do J. Sobieskiego, Żółkiew 16 X 1728*, AGAD, AR, dz. V, nr 9867, s. 65-66; *J. Sobieski do NN, Olawa 4 XII 1728*, tamże, dz. III, T. 38, s. 76.

⁸⁸ Tekst niepewny na skutek zniszczenia w tym miejscu brzegu karty.

⁸⁹ Wyraz nieczytelny na skutek zniszczenia brzegu karty. Możliwy do przyjęcia wyraz „należną”.

⁹⁰ Trudno ostatecznie przyjąć, czy chodzi o Brzeg nad Odrą na Śląsku. Dzidzilów (Dziedzilów) to jedne z dóbr Jakuba na Rusi, SGKP, t. II, s. 270.

Jeymci zostawuie, z ktorzych po wyyciu czasu wyzey opisanego odebrauszy congrua tempore to test na Trzy Krole Rzymkie Summę Sto Tysięcy złotych Polskich w monecie iaka test wyrazona w oryginalnych kontraktach y po wyyciu rumacyey temiz kontraktami ostrzezoney ustąpi. Interim Najasnieyszy Krolewic Jemc Jakub od Pretensyey y konkurencyey do tych Dobr Wielm. Jemsci P^o. Baybuzy Czesnika Braclawskiego in omni foro, do tegoz Terminu skonczenia Possessyey bronie y zastępowac obligatur. Insuper mobilia wszelkie [...] [q(ue)]⁹¹ materiae et formae, iako to srebra, kredense, Obicia, karety, Cugi, konie, Miedz, Cyne, mosiądz, y wszelkie ruchomosci Domowe y kuchenne, Xiążek co się będzie podobalo z Bibliotheki Obrazow czterdziesti⁹² includuiac wto Familią krulewską salva discretionie w obieraniu, excepto karaceny Niegdy Jm Pana Żółkiewskiego, Płaszcz, Miecza, Kapelusza Papieszkich, Szabl Dymantowey ozdub Łazienek z ktorzych już się kilka galanteryi rozeszło pod czas Pogrzebu S. P. Najasnieyszego Krolewicza Jemci Konstantyna na Darowizne Pralatom. Armaty, ręczney strzelby, Apparamentu Męskiego Dywanow, z ktorzych Dwa Najasnieyszey Krolewicowey JeymCi cedere maia, Pierscienia y kamienia, który jest oddany do Nayswieższej Panny Obrazu w Żółkwi, Reszty obrazow cosię cosię nad czterdziesti zostanie; Najasnieyszey Krolewicowey JeymCi daie daruie y ze wszystkiego cokolwiek jest Regestrem przez Jemsci Pana Ladę Najasnieyszey Krolewicowey JeymCi Kommissarza poprzysięzonym y do Akt Grodzkich Lwowskich per oblatam Feria secunda post Festum S^{ae}. Annae⁹³ A^o proxime preterito 1727 podanym wyrazono kwituie; zadney sakwy do nikogo, z osob y Ludzi Najasnieyszey Krolewicowey Jeymci niezostawuiac... Ktore to postanowienie ywnim wyrazone Punkta y kondycye ręką Jasmie Oswieconey

[s. 6]

Jeymci Pani Krakowskiej Hetmanowey Wielkiej Koronney Medyatorce podpisane y Pieczęcią stwierdzone Strony obiedwie pod zakładem Summy Siedmiu kroć Dwudziestu Dziewięciu Tysięcy, zlll. Polskich et sub libero regressu ad Jura et inscriptiones Originales ziscic y strzymac powinny. Forum ubiqutnarium in casu Contraventionis do odpowiadania naznaczywszy Sobie One Aktami Ziemiemi Lubelskimi Ichmsc PP. Kommissarze Obudewi stron roboruia. Działo się w Lublinie pod bezpieczenstwem Trybunалу Koronnego. Dnia Dwudziestego drugiego Miesiąca Pazdziernika Roku Panskiego Tysiącznego Siedmsetnego Dwudziestego Osmego.

E. Sieniawska

KKra HWK

[pod podpisem pieczęć z koroną
z czarnego laku]

Antoni Lesczyc Grabianka

Chorąży Czerski Dobr Najasnieyszego

Krolewica JmsCi Jakuba Generalny Kommissarz

Franciszek Lada Stolnik Nowogrodzki

Najiasnieyszey Krolewicowey JmCi

Maryi Jozeffy Kommissarz

[pod podpisami pieczęcie z czerwonego laku]

[pod tekstem dopisek informujący o roboracji dokumentu]

Lublina in Judicis Tribunalis Sabbatho post festum Sancti Lucae Evangelistae proximo A^o 1728 Roboratum⁹⁴

⁹¹ Wyraz trudny do ustalenia z powodu zniszczenia brzegu karty.

⁹² W 1725 r. starosta lwowski Kazimierz Chlebowski wywiózł z Tygenhoffu 32 obrazy wybrane przez towarzyszącego mu malarza, informując Jakuba, że jeszcze 40 obrazów tam pozostaje. Zob. K. Chlebowski do J. Sobieskiego, w: *Rudnikach* 5 X 1725, AGAD, AR, dz. V, nr 1976, s. 49.

⁹³ Poniedziałek po dniu św. Anny, czyli po 26 lipca.

⁹⁴ Sobota po dniu św. Łukasza Ewangelisty, czyli po 18 października.

Prus ceowny Jeremia Pami bralawicki Hetmanowcy Uszelli, honorowy
 Medyatorcy podpisane y Rezyca, Stawradzkie Strony obiedne pod
 takla dem summy Siedmiu broo Dwudziestu Dzieniow Typy Cy, ill
 Polki ob et sub lehoru regrepa ad Aria et inscriptions Originales Sicut
 y Strymaie powinnu. Forum ubiquinania in casu Contraventionis
 do odporadania naznaczysty Sobie. Oni Siktam Tomslicom
 Lubelskiem. Jehan P. Kommissarze Budowa Stron obiedne y
 Dzialowcy Lublinie pod Chospicuzombem Strymatu Loru
 nego. Dnia Dwudziestego drugiego Uliczka Paderbornka. Loba Pami
 go Strymaiego Siedmsetneg Dwudziesteg Gneg.

E. Sieniawska
 K. Krafft

Antoni Leszyca Grabianka
 Choraz Piercki Dobr Stawradzkie
 Wolewica Jm. Jakuba Generalnym

Franciszek Lada Stolny Nowogrod
 Hajimieyrczy Wolowicowej Sost. Pami
 94. Jozef Kommissarz

W dniu 22 października 1728 r. w Warszawie.

DOKUMENT V

Bifolium. Tekst dokumentu znajduje się na stronach 1-2. Kolejne dwie strony są puste, z tym że na ostatniej widnieje dopisek archwisty: *Diploma Krolewicowej Jmci na additament Tygenhowę z podpisem Ręki J. O. Jeymci Paniey Kasztela: Krak. 1729*. Inny dopisek archiwisty kierował ów dokument do spraw żółkiewskich. Sam dokument jest nie datowany, nie ma też na nim pieczęci ani podpisu Marii Józefy. Jest pod nim tylko pieczęć Elżbiety Sieniawskiej, kasztelanowej krakowskiej i hetmanowej wielkiej koronnej, która była mediatorką zawartego układu.

Marya Jozefa Krolewicowa Polska y Wielkiego Xięstwa Litewskiego

Wiadomo czyniemy komu o tym wiedzieć należy Iż my przyszedłszy do kabinacyey o Dozywocie y Summy Nam niegdy przez Najasnieyszego Krolewica Jmci Konstantyna nayukochanszego Malzonka naszego na Żółkwi y innych Je(go) Dobrach Dziedzicznych zapisane y assekurowane z Nayiasnieyszym Krolewiczem Je(mci) Jakubem Bratem Rodzony(m) y Sukcessorem Naturalnym. Poniewaz in rationib(us) satisfakcyey wzięliśmy Ekonomią Nowodworską, czyli Tygienhoff, która większą Importancją nizeli Summa Nasza exiget Intraty czyni, więc obligujemy się Najasnieyszemu Krolewiczowi Je(msci) płacić na każdy Rok Osm Tysięcy Dobrey Monety Pruskiej którą in currentem uczyni szesnascie Tysięcy, osm set osiemdziesiąt y osm złotych Polskich y gr dwadziestcia Sześć y szelong. 2. Tenzas Additament każdego Roku na Święta Zmartwych wstania Panskiego wypłacony Punktualnie bydź ma, w tym iednak Roku od wzięcia Possessyey Tygienhoffu na trzy krole Rzymskie in A^o. 1729. przypadające oddać y wyliczyć przyrzekamy. Warujemy Sobie do tego Iż Uchoway Boze znacznego nieurodzaju gradobicia, albo Inundacyey Wod, et alium quemvis Casum dla ktorego by Dyminucya w Prowentach nastąpić miała, aby za uznaniem Przyziacielskim y szusznemi Dowodami defalka w wypłaceniu pomienionego Additamentu nastąpiła⁵⁵. Takze iezeli się co znajdzie z weryfikacyey na Groni odesłanych z Deczyey Jasnie Oswieconey Jeymci Pani Kasztalanowej Krakoskiej Hetmanowej W Koronney Prowentow, tedy y te Kommissarzowi naszemu przyjac zlecimy, y do jakiey quote na Groncie redukować będzie. My y te quote Importować, wraz zwyżey wyrazoną Summą deklarujemy. Czego pod zakładem osmiu Tysięcy złotych Polskich dotrzymać assekurowujemy się. Forum kommissarzowi naszemu in casu ktorego kolwiek Roku Rathy niewyliczenia, Grodu ktorego kolwiek do odpowiadania naznaczamy, Reko się Naszą własną podpisując pieczęć naszą przycisnąc rozkazaliśmy y ninieysze Diploma Actami

[s. 2]

warszawskiemu kommissarzowi naszemu roborować zleciliśmy.

E. Sieniawska

KKraHWK

[pod podpisem pieczęć z czarnego laku]

⁵⁵ W późniejszym okresie Maria Józefa miała szereg trudności zarówno z wypłaceniem tej sumy Jakubowi, jak i z uzyskaniem z Tygenhoffu przewidywanych dochodów. Powód tego widziała w tym, że „uparci ludzie” w tej włości, zastaniając się prawami Jakuba, nie chcieli płacić tyle, ile ona chciała, a też w „złości” samego królewicza, którego podejrzewała o utrudnianie dochodzenia jej dochodów. By wyjść z tych trudności, zamierzała udać się do samego Jakuba na Ruś. Zob. *Maria Józefa do łowczego kijowskiego F. Drużbackiego, Warszawa 22 XII 1730*, AGAD, AR, dz. III, T. 43, s. 105.

DIVISION OF THE SOBIESKI FAMILY ESTATE IN THE YEARS 1715-1729

SUMMARY

The late King John III Sobieski of Poland had left behind extensive estate that was first divided among his heirs in the years 1698-1699. However, deaths of successive beneficiaries necessitated other divisions. Prince Aleksander died in November 1714, followed by Queen Maria Kazimiera in January 1716, and thus it was required to divide their estate. The task fell to Princes Jakub and Konstanty. The possessions left by their mother and brother were considerably depleted in comparison with what they had received in 1698-1699. The members of the entire Sobieski family, including Jakub and Konstanty, lived a sumptuous and extravagant life; thrift was to them an alien concept. In constant need of large sums of money, they sold or mortgaged their property and thus they kept losing lands, palaces, jewels and precious family heirlooms. The remaining estates were managed by bailiffs that were not always trustworthy and the lands were usually heavily mortgaged. Despite the former riches the Sobieskis were sinking ever deeper into debt, often finding themselves in dramatically bad financial situation. The continuing wars and the hostility that persisted between them and King Augustus II made

their circumstances even worse. After Prince Aleksander's death his estate was divided; the specifications of the legacy were formulated in a document dated 27th September 1715. After the death of his mother two settlement documents were drawn up, the first one signed in Olawa on 25th August 1717, the second on 10th February 1718, also in Olawa. The latter specified and clarified the arrangements of the former. The remaining brothers took into account the claims of their sister Teresa Kunegunda, married to the Elector of Bavaria. They acquired, together with the inheritance, the burden of the late Prince and Queen's liabilities, i.e. debts, back pay of the servants, as well as considerable donations to numerous churches, monasteries and convents made from the profits of particular estates. Jakub and Konstanty also took over the claims - especially the Queen's claims - to large amounts of money owed by King Augustus and the Commonwealth of Poland and Lithuania, the sums being still larger given the accumulation of interest which was several years overdue. However, these benefits were purely illusory ones, since all the attempts to recover them proved futile. What constituted a real

problem was the numerous claims of creditors concerned with particular estates. It seemed that the death of Konstanty in July 1726 would lead to concentrating the remains of the former estate of King John III in the hands of Prince Jakub, his last surviving son. It did not come to pass, however, since great claims concerning the share of Konstanty's legacy were made, clamorously, by

his widow Maria Józefa née Wessel, who was never accepted by the Sobieski family. This serious conflict took two years to resolve. Due to the astuteness of Jakub's servants and significant concessions to the stubborn widow settlement was signed on 22nd October 1728 and ownership of Żółkiew, the family estate, returned.